

نوع مقاله: پژوهشی

دانشوران علوم قرآنی سده اخیر حوزه علمیه قم*

سیدروح‌الله حسینی علی‌آباد / دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *
hosciny.ali.110@gmail.com orcid.org/0000_0003_2027_6007

دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۲۹ - پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۹

چکیده

حوزه علمیه قم عالمان زیادی را در رشته‌های مختلف علوم اسلامی، از جمله علوم قرآن، در سده چهاردهم هجری شمسی پرورش داده است. این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی درصد معرفی شخصیت‌های مهم علوم قرآنی حوزه علمیه قم در این سده و آثار پژوهشی آنها با هدف آشنایی بیشتر قرآن‌پژوهان با مفاخر علمی و ترویج دستاوردهای علوم قرآنی این حوزه علمی است. البته از این میان آیت‌الله معرفت به دلیل معرفی در مقاله‌ای مستقل، استثنا شده است. یافته‌های این بررسی نشان می‌دهد که طی سده اخیر، به‌ویژه سه دهه آخر این سده، در حوزه علمیه قم تعداد زیادی از اندیشوران فاضل در دانش علوم قرآن پرورش یافته‌اند که می‌توانند الگوی نسل فعلی و آینده حوزه‌ها در زمینه اندیشه‌ورزی و دانش‌اندوزی باشند. همچنین این دانشوران آثار علمی و پژوهشی فاخری را در موضوعات مختلف علوم قرآنی خلق کرده‌اند که دستاورد علمی افتخارآمیزی برای حوزه علمیه قم و میراثی ماندگار برای استفاده جامعه علمی ایران و جهان است.

کلیدواژه‌ها: علوم قرآن، دانشوران حوزه علمیه قم، آثار علوم قرآنی، قرآن‌پژوهان سده چهاردهم.

حوزه علمیه قم در طول تاریخ با وجود فراز و فرودهای بسیار، شخصیت‌های برجسته علمی فراوانی را در دامن خود پرورده است. بازتأسیس این حوزه توسط مرحوم آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری رحمته در ابتدای سده چهاردهم هجری شمسی نقطه عطفی در حیات و بالندگی این حوزه ریشه‌دار در عرصه دانش‌های اسلامی، از جمله علوم قرآن، بود. از آنجاکه تکریم و تجلیل داشته‌ها و سرمایه‌های علمی و معنوی گذشته برای نسل حاضر و آیندگان از جهات گوناگون مفید و لازم است، شناسایی و معرفی عالمانی که بعد از بازتأسیس حوزه علمیه قم طی سده اخیر کوشش علمی و درخشش قابل‌اعتنایی در علوم مختلف اسلامی، به‌ویژه علوم قرآن، داشته‌اند نیز امری ضروری می‌نماید. بی‌شک این اقدام زمینه را برای شناساندن بزرگان و مفاخر علمی گذشته و حال و معرفی دستاوردهای فکری آنان به نسل فعلی و آینده طلاب و دانش‌پژوهان به‌منظور الگوگیری و بهره‌برداری بهتر و بیشتر از این ذخایر، فراهم خواهد کرد.

در این نوشتار با روش بررسی توصیفی - تحلیلی شخصیت‌های علوم قرآنی صد سال اخیر حوزه علمیه قم، به‌جز مرحوم آیت‌الله معرفت که مقاله مستقلی در همین شماره مجله قرآن شناخت به ایشان پرداخته شده است، معرفی می‌شوند و تلاش‌های قرآنی و دستاوردهای علمی آنان در این زمینه به‌اجمال بیان می‌گردد.

تا کنون آثاری چند در زمینه معرفی قرآن‌پژوهان ایران و حوزه علمیه از جمله کتاب *دانشنامه قرآن‌پژوهان ایران* (بهمنی، ۱۳۸۶) نگاشته شده است؛ اما اثری با موضوع این مقاله، یعنی معرفی دانشوران علوم قرآنی حوزه علمیه قم و آثار آنها در سده اخیر، یافت نشد.

با توجه به فراوانی تعداد دانشوران و محدودیتی که در نگارش مقاله از نظر حجم آن وجود دارد، چاره‌ای جز برگزیدن مهم‌ترین عالمان و اختصارگویی در شناساندن ایشان و آثارشان نیست. در این مقاله آن دسته از عالمانی که در حوزه علمیه قم پرورش یافته و دست‌کم دارای دو کتاب علمی در موضوع علوم قرآن هستند، احصا و معرفی می‌شوند. ناگفته نپیداست که گزارش مقالات علمی چاپ‌شده این دانشوران در موضوع علوم قرآن، از دایره گزارش این مقاله خارج است.

از جهت ترتیب معرفی اندیشوران علوم قرآن در سده اخیر، ابتدا عالمانی که رحلت کرده‌اند، برحسب تقدم تاریخ وفات معرفی می‌شوند؛ سپس آنانی که در قید حیات‌اند، براساس تقدم تاریخ ولادت معرفی می‌شوند. درخصوص شناساندن آثار علوم قرآنی هریک از دانشوران، آثار مهم‌تر آنها با ذکر مشخصات نشر، از جهت موضوعی و محتوایی به‌اختصار توصیف خواهند شد؛ اما به باقی آثارشان، به‌دلیل ضیق مجال، صرفاً در حد ذکر عنوان اشاره می‌شود.

علاوه بر آن، در این مقاله همه آثار دانشوران مورد بحث معرفی نمی‌شود؛ بلکه تنها آن دسته از آثار علوم قرآنی آنان ذکر می‌شود که اولاً مشخصاً به علوم قرآن و مباحث آن تعلق داشته باشند و ثانیاً دارای اعتبار علمی و

تخصصی باشند. بنابراین آثار غیر علوم قرآنی یا غیر فنی یا آثاری که جنبهٔ دانشی ندارند و مثلاً به معرفی مراکز آموزشی یا پژوهشی علوم قرآن پرداخته‌اند، خارج از حیطهٔ گزارش این مقاله‌اند. برای آگاهی از آثار تفسیری این دانشوران می‌توان به دیگر مقالات همایش سدهٔ حوزهٔ علمیهٔ قم، که به معرفی تفاسیر و مفسران پرداخته‌اند، مراجعه کرد. همچنین تعداد بسیار اندکی از پیشکسوتان این عرصه، با اینکه یک اثر علوم قرآنی بیشتر ندارند، برای شأن و ادای احترام به پیشکسوت بودنشان به جمع دانشوران علوم قرآنی افزوده شده‌اند.

این را هم باید افزود که به‌رغم تلاش مضاعف، چون به اطلاعات زندگی علمی و آثار به‌روز برخی دانشوران علوم قرآنی دست نیافتیم، ممکن است اسم نادر افرادی در مقاله نیامده باشد یا کسانی را به‌دلیل عدم اطلاع از آثار جدیدشان فاقد معیار برای معرفی در این مقاله تشخیص داده باشیم؛ درحالی‌که واقعاً شرایط معرفی را داشته‌اند یا اگر معرفی شده‌اند، آثار جدیدشان گزارش نشده است. از بابت همهٔ این نقایص احتمالی عذر نگارندهٔ این مقاله را پذیرا باشید.

۱. مفهوم‌شناسی

۱-۱. علوم قرآن

علوم قرآن به مجموعه‌ای از علوم اطلاق می‌شود که از باب مقدمه برای فهم و درک قرآن مجید فراگرفته می‌شود (معرفت، ۱۳۸۱، ص ۷). این علوم متکفل بحث بیرونی دربارهٔ قرآن و فهم آن هستند و به درون و محتوای قرآن از جنبهٔ تفسیری کاری ندارند.

۱-۲. حوزهٔ علمیهٔ قم و سدهٔ اخیر

حوزهٔ علمیهٔ قم بزرگ‌ترین و یکی از مهم‌ترین حوزه‌های علمیه شیعیان است که در شهر قم قرار دارد. مکتب و حوزهٔ حدیثی قم (در کنار کوفه و بغداد) یکی از سه حوزهٔ حدیثی کهن در تاریخ علمی جهان تشیع بوده است و در آغاز قرن پیشین با ورود شیخ‌عبد‌الکریم حائری یزدی در سال ۱۳۰۱ شمسی تجدید حیات یافت (کریمی جهرمی، ۱۳۸۳). مراد از سدهٔ اخیر نیز یک‌صد سالی است که از سال ۱۳۰۰ شمسی آغاز می‌شود و به ابتدای سال ۱۴۰۰ پایان می‌یابد.

۲. دانشوران علوم قرآنی و آثار ایشان

۲-۱. سیدمحمدحسین طباطبائی (۱۲۸۱-۱۳۶۰)

ایشان در روستای شادآباد از توابع تبریز دیده به جهان گشود و پس از اتمام دروس مقدماتی در تبریز، در سال ۱۳۰۴ وارد حوزهٔ علمیهٔ نجف شد و ده سال در آن حوزه به ادامهٔ تحصیل در شاخه‌های مختلف علوم اسلامی پرداخت. ایشان در زمینهٔ فقه و اصول، علم رجال، فلسفه، ریاضیات و هندسه، و اخلاق و عرفان از اساتید حوزهٔ نجف بهره برد

و پس از نیل به اجتهاد، در سال ۱۳۱۴ به تبریز مراجعت کرد و مدت ده سال در آنجا اقامت نمود؛ سپس در سال ۱۳۲۵ به شهر قم هجرت کرد. وی را احیاگر علوم عقلی و تفسیر قرآن در حوزه علمیّه قم دانسته‌اند (ر.ک: ویکی شیعه، <https://fa.wikishia.net/view>).

آثار علوم قرآنی

۱. **قرآن در اسلام** (۱۳۵۳): این اثر از اولین آثار علوم قرآنی حوزه قم در سده اخیر است که در آن، مباحث مختلف علوم قرآنی، همچون وحی و نزول، محکم و متشابه، اسباب نزول، و مکی و مدنی بودن سوره‌های قرآن بحث و بررسی شده است.

۲. **وحی یا شعور مرموز** (مؤسسه مطبوعاتی دارالفکر، ۱۳۳۶): کتابی است به زبان فارسی که به بررسی موضوع وحی از جهات مختلف می‌پردازد.

البته علامه طباطبائی بیشتر مباحث علوم قرآنی را در خلال بحث‌های تفسیری کتاب **المیزان** و برخی را در مقدمه آن بیان کرده است (ر.ک: طباطبائی، ۱۴۱۷، ق، ج ۱ ص ۱۲-۴ و نیز ذیل آیات ۲۳ و ۱۰۶ بقره، ۷ آل عمران و ۹ حجر).

۲-۲. سیدعلی علامه فانی اصفهانی (۱۲۹۴-۱۳۶۸)

ایشان در اصفهان متولد شد و در حوزه علمیّه این شهر به تحصیل علوم دینی پرداخت و در اندک زمانی مقدمات و سطح را به پایان رساند و به‌رغمی کمی سن در درس خارج حاضر می‌شد و در همان سن و سال مجتهد یا قریب به اجتهاد بود؛ سپس وارد حوزه علمیّه نجف شد و در زمره شاگردان **سیدابوالحسن اصفهانی** قرار گرفت. وی همچنین در زبان عربی، انگلیسی و فرانسوی به مرتبه تسلط رسید. در سال ۱۳۵۱ در اثر فشار حزب بعث عراق و اخراج ایرانیان، به ایران بازگشت و در حوزه علمیّه قم به تحقیق و تدریس مشغول شد. وی در سال ۱۳۶۸ ندای حق را لبیک گفت (ر.ک: ویکی اهل البیت، دانشنامه <https://wiki.ahlolbait.com>).

آثار علوم قرآنی

۱. **آراء حول القرآن** (انتشارات دار الهادی، ۱۳۷۰): این کتاب پیرامون برخی مسائل علوم قرآنی، همچون نسخ، قرائت، تفسیر و حجیت ظواهر است و مؤلف در این کتاب این مسائل را به‌صورت فنی بحث کرده است.

۲. **عالیة البیان فی عدم تحریف القرآن**: این کتاب درباره تحریف‌ناپذیری قرآن به‌صورت استدلالی بحث می‌کند.

۳. **مقدمات التفسیر**.

۲-۳. محمد فاضل لنکرانی (۱۳۱۰-۱۳۸۶)

ایشان در قم دیده به جهان گشود و در سن سیزده‌سالگی وارد حوزه علمیّه قم شد؛ در نوزده‌سالگی دروس خارج فقه

و اصول را آغاز کرد؛ سپس مدتی برای تحصیل رهسپار نجف اشرف شد و دوباره به قم بازگشت و مدارج عالی علوم اسلامی را طی کرد. ایشان از مراجع تقلید شیعه ساکن قم بود و در سال ۱۳۸۶ درگذشت (ر.ک: پایگاه مرکز فقهی ائمه اطهار <http://markazfeqhi.com/content>).

آثار علوم قرآنی

ایشان فقط دارای یک اثر در علوم قرآن با این عنوان است: **مدخل التفسیر** (مطبعه الجیدی، ۱۳۷۱). در این کتاب سه موضوع از مسائل مهم علوم قرآنی، شامل اعجاز، قرائات و عدم تحریف قرآن، بحث شده است.

۲-۴. علی محمد یزدی (۱۳۳۴-۱۳۹۶)

ایشان در مشهد دیده به جهان گشود و در حوزه علمیه این شهر تحصیل کرد؛ سپس به حوزه علمیه قم رفت و به تکمیل تحصیلات حوزوی خود پرداخت. او از اعضای هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی و از اساتید حوزه و جامعه المصطفی بود و در سال ۱۳۹۶ رحلت کرد.

آثار علوم قرآنی

۱. **روش بیان قرآن** (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۲).

۲. **قلمروی موضوعات قرآن** (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۶).

۳. **برخی پیش‌نیازهای تفسیر** (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۷).

۲-۵. سیدابوالفضل میرمحمدی زرنندی (۱۳۰۲-۱۳۹۸)

ایشان در بخش زرنندی ساوه تولد یافت و در سال ۱۳۲۰ وارد حوزه علمیه قم شد. دروس مقدماتی و سطح را با موفقیت گذراند و از سال ۱۳۲۸ دروس خارج فقه و اصول را آغاز کرد و به کسب فیض از محضر مراجع و عالمان بزرگ پرداخت (ر.ک: پایگاه جامعه مدرسین قم، <https://jameehmodarresin.org>).

آثار علوم قرآنی

۱. **بحوث فی تاریخ القرآن و علومه** (دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۹۸): این کتاب به زبان عربی است و با نقل اقوال علمای شیعه و سنی و نظر خود، به مباحثی چون کیفیت نزول، ناسخ و منسوخ، و محکم و متشابه می‌پردازد.

۲. **تاریخ و علوم قرآن** (دفتر انتشارات اسلامی قم، ۱۳۷۷): این کتاب ترجمه کتاب **بحوث فی تاریخ القرآن و علومه**، به‌انضمام بحث درباره موضوع فواتح سوره است.

۲-۶. محمدعلی تسخیری (۱۳۲۳-۱۳۹۹)

ایشان در نجف دیده به جهان گشود و در سال ۱۳۴۱ وارد دانشکده فقه نجف شد و در رشته ادبیات عرب و فقه و اصول به تحصیل پرداخت. وی هم‌زمان با تحصیل در دانشکده فقه، به فراگیری دروس حوزوی نیز پرداخت و با

اتمام دوره سطح، در دروس خارج فقه و اصول اساتید حوزه نجف حاضر شد. او در سال ۱۳۵۱ به حوزه علمیه قم رفت و از درس خارج فقه و اصول اساتید قم بهره برد. وی در سال ۱۳۹۹ در تهران درگذشت (ر.ک: پایگاه رسمی آیت‌الله محمدعلی تسخیری، <https://www.taskhiri.net>).

آثار علوم قرآنی

۱. *محاضرات فی علوم القرآن* (سازمان مدارس خارج از کشور، ۱۳۸۲): نویسنده در این کتاب برخی مسائل علوم قرآن، همچون وحی و اعجاز، تاریخ قرآن، تفسیر علمی قرآن، و محکم و متشابه را مورد بررسی قرار داده است.

۲. *حول القرآن: مقالات و محاضرات القاها* (مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۹۲): این اثر حاوی سخنرانی‌ها و مقالاتی است که مؤلف در موضوع قرآن القا کرده یا نوشته است.

۲-۷. محمدتقی مصباح یزدی (۱۳۱۳-۱۳۹۹)

آیت‌الله مصباح در یزد به دنیا آمد و پس از اتمام دوره ابتدایی، در سال ۱۳۲۵ وارد حوزه علمیه یزد شد و دروس مقدماتی و برخی دروس سطح را در چهار سال به پایان رساند. وی در کنار دروس رسمی حوزه، برخی علوم روز، مانند فیزیک، شیمی، فیزیولوژی و زبان فرانسه را نیز آموخت. ایشان در سال ۱۳۳۰ برای ادامه تحصیل همراه با خانواده به نجف اشرف هجرت کرد و در دروس سطح عالی آنجا شرکت کرد؛ اما به دلیل مشکلات مالی پدر با ایشان به ایران مراجعت نمود. وی سپس برای ادامه تحصیل به قم عزیمت کرد و بقیه مکاسب و کفایه را به‌تمام رساند و به دروس خارج فقه و اصول راه یافت و حدود هشت سال در درس فقه و اصول امام خمینی و حدود پانزده سال در درس فقه آیت‌الله بهجت در موضوعات طهارت، مکاسب و خيارات شرکت کرد. وی حدود ده سال در محضر علامه طباطبائی به آموختن اسفار و برهان و الهیات شفا و تفسیر پرداخت. این عالم بزرگ از دهه چهل شمسی به تدریس تفسیر قرآن، فلسفه، کلام، اخلاق، فلسفه اخلاق، فلسفه حقوق و سیاست در حوزه علمیه قم پرداخت و از بزرگ‌ترین متفکران و نظریه‌پردازان اسلامی شد. وی در سال ۱۳۹۹ دار فانی را وداع گفت (ر.ک: پایگاه اطلاع رسانی آثار حضرت آیت‌الله مصباح یزدی <https://mesbahyazdi.ir/node>).

آثار علوم قرآنی

۱. *قرآن‌شناسی ج ۱ و ۲* (انتشارات مؤسسه امام خمینی، ۱۳۹۴): در این کتاب موضوعاتی همچون اوصاف و عناوین قرآن، نزول قرآن، اعجاز قرآن، تحریف‌ناپذیری، امکان و جواز فهم غیرمعصومان از قرآن، شرایط و موانع روحی و معنوی بهره‌مندی از قرآن، شرایط علمی تفسیر قرآن، روش‌های تفسیر قرآن، محکم و متشابه، نسخ، تأویل و تفسیر، بطن قرآن، جاودانگی و جهانی بودن، و جامعیت قرآن، بحث و بررسی شده است.

۲. *تعدد قرائت‌ها* (انتشارات مؤسسه امام خمینی، ۱۳۹۴): در این اثر برخی از مباحث علوم قرآنی مطرح شده است؛ از جمله: قرائت‌های مختلف آیات قرآن، آیات متشابه، تفسیر به رأی، تأویل آیات، و ظاهر و باطن آیات.

وی همچنین در لابه‌لای برخی از دروس تفسیری، به منطق فهم قرآن اشاراتی دارد. برای نمونه، در ابتدای تفسیر موضوعی آیات جهان‌شناسی، منطق مواجهه با این‌گونه آیات را در مقام تفسیر بیان می‌کند (ر.ک: مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ص ۵۶-۵۷).

۲-۸. لطف‌الله صافی گلپایگانی (۱۲۹۷-۱۴۰۰)

ایشان در گلپایگان متولد شد و ادبیات عرب، کلام، تفسیر قرآن، حدیث، فقه و اصول را تا پایان سطح در زادگاهش فراگرفت و در سال ۱۳۲۰ وارد حوزهٔ علمیهٔ قم شد و در درس اساتید برجستهٔ حوزه حضور یافت. او پس از چهار سال اقامت در قم، به مدت یک سال در نجف ساکن شد و در درس اساتید آن حوزه شرکت کرد و پس از آن مجدداً به قم بازگشت و بیش از پانزده سال در درس خارج فقه و اصول علمای قم حضور یافت. ایشان یکی از مراجع تقلید شیعه بود که در سال ۱۴۰۰ در قم درگذشت (ر.ک: ویکی‌پدیا، دانشنامه آزاد، <https://fa.wikipedia.org/wiki>).

آثار علوم قرآنی

از ایشان فقط یک اثر در زمینهٔ علوم قرآن باقی مانده است، با عنوان *القرآن مصون عن التحریف* (دارالقرآن الکریم، ۱۳۷۱). این اثر در اثبات سلامت قرآن از تحریف به‌نگارش درآمده است.

۲-۹. محمد اسعدی (۱۳۵۰-۱۴۰۰)

ایشان در یکی از روستاهای کاشمر متولد شد و دروس مقدمات، سطح و خارج فقه و اصول حوزه را با موفقیت به‌پایان رساند. وی همچنین دانش‌آموختهٔ مقطع کارشناسی ارشد الهیات از مرکز تربیت مدرس دانشگاه قم و فارغ‌التحصیل دکتری علوم قرآن و حدیث از همان دانشگاه بود (ر.ک: پایگاه اندیشوران حوزه، <https://masadi.andishvaran.ir/fa/ScholarMainpage.htm>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *سایه‌ها و لایه‌های معنایی* (بوستان کتاب قم، ۱۳۸۶): این اثر کوشید تا قاعدهٔ معناشناسی مستقل فرازهای قرآنی را در پرتو روایات تفسیری بکاود.

۲. *آسیب‌شناسی جریان‌های تفسیری*، ج ۱ و ۲ (تألیف مشترک با دیگران) (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۹ و ۱۳۹۳): این کتاب جریان‌های مختلف تفسیری متقدم و متأخر را با دو نگاه جریان‌شناختی و آسیب‌شناختی بررسی می‌کند.

۳. *جریان‌شناسی تفسیر معتزلی* (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۷): این اثر با تحلیل انتقادی، جریان تفسیری معتزله را در سه حوزهٔ مبنایی، روشی و غایی بررسی کرده است.

۴. *جریان‌شناسی تفسیر اجتماعی عقلی* (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۷): در این اثر با تکیه بر معیارهای تفسیر اجتهادی، مبانی، روش و نتایج، جریان اجتماعی عقلی مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

۵. *جریان‌شناسی تفسیر روایی* (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۷): در این اثر با تکیه بر روش تفسیر اجتهادی و اصول روایت‌شناختی آن، جریان تفسیر روایی با نگاهی انتقادی بررسی شده است.

۶. *جریان‌شناسی تفسیر قرآن‌گرا* (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۷): در این اثر شاخه افراطی این جریان قرآن‌گرا با رویکردهای متنوع در میان فریقین، مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

۷. *علوم قرآنی ۳: مکی و مدنی، اسباب نزول، محکم و متشابه، نسخ* (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۹): کتاب با هدف آشنایی تحلیلی با چهار مبحث مهم یادشده علوم قرآنی برای برآوردن نیاز دانشجویان و طلاب مقطع کارشناسی و سطح دو نگاشته شده است.

سایر آثار: *آشنایی با دانش‌های قرآنی* (جامعه القرآن، ۱۳۷۸)؛ *پژوهشی در محکم و متشابه* (تألیف مشترک با دیگران) (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰).

۲-۱۰. محمد محمدی نیک (ری‌شهری) (۱۳۲۵-۱۴۰۱)

ایشان در شهر ری دیده به جهان گشود و پس از پایان تحصیلات ابتدایی، در سال ۱۳۳۹ وارد حوزه علمیه زادگاهش شد. وی در سال ۱۳۴۰ برای ادامه تحصیل به قم رفت و تا پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، به‌جز مدتی کوتاه، در حوزه علمیه قم به گذراندن مدارج تحصیلی در مرحله عالی و خارج اشتغال داشت و در کنار آن به تدریس هم مشغول بود. وی در اول فروردین ۱۴۰۱ در تهران درگذشت (ر.ک: ویکی فقه، <http://fa.wikifqh.ir>).

آثار علوم قرآنی

۱. *شناخت‌نامه قرآن بر پایه قرآن و حدیث*، در چهار جلد (دارالحدیث، ۱۳۹۱): این کتاب شامل مباحثی چون مبانی شناخت قرآن، ویژگی‌های قرآن، تلاوت قرآن، تفسیر و تأویل قرآن و روش تبلیغ در قرآن است.

۲. *درآمدی بر تفسیر جامع روایی* (تألیف مشترک با دیگران) (دارالحدیث، ۱۳۹۰): این کتاب پژوهشی درباره بایسته‌های تفسیر روایی و ویژگی‌های این نوع تفسیر است.

۳. *پرتوی از تفسیر اهل‌بیت؛ مبانی و روش*، ج ۱ و ۲ (تألیف مشترک با دیگران) (بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۹۸): این اثر مرجعیت علمی اهل‌بیت در زمینه تفسیر و تبیین قرآن را بیان می‌کند.

سایر آثار: *دانشنامه قرآن و حدیث*، هجده‌جلدی (تألیف مشترک با دیگران) (دارالحدیث، ۱۳۹۱).

۲-۱۱. ناصر مکارم شیرازی (تولد: ۱۳۰۵)

ایشان در شهر شیراز دیده به جهان گشود و در سن دوازده‌سالگی به‌طور غیررسمی هم‌زمان با تحصیل در دبیرستان، دروس حوزوی را آغاز کرد و سپس رسماً وارد حوزه علمیه شیراز شد و طی چهار سال دروس مقدمات و سطح حوزه را به‌پایان رساند. او در سال ۱۳۳۳ به‌منظور شرکت در دروس خارج فقه و اصول، به قم هجرت کرد؛ سپس در سال ۱۳۲۸ به حوزه علمیه نجف رفت و موفق شد در سن ۲۴سالگی از دو تن از مراجع بزرگ نجف اجازه اجتهاد بگیرد. وی پس از

یک سال و نیم اقامت در حوزهٔ علمیهٔ نجف، مجدداً به حوزهٔ علمیهٔ قم بازگشت و اکنون یکی از مراجع تقلید شیعه است (ر.ک: پایگاه اطلاع رسانی آیت‌الله مکارم شیرازی، <https://makarem.ir/maaref/fa/article/index/420872>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *قرآن و آخرین پیامبر* (دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۷): این اثر تجزیه و تحلیل مستدل و گسترده‌ای دربارهٔ ابعاد اعجاز قرآن است.

۲. *مبانی تفسیر قرآن: مجموعه‌بجست‌های تفسیری حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی* (انتشارات امام علی بن ابی‌طالب، ۱۳۹۵): این اثر گردآوری اصول و مبانی ایشان در زمینهٔ تفسیر قرآن و از آثار تفسیری و قرآنی وی است.

سایر آثار: *تفسیر به رأی* (مطبوعاتی هدف، ۱۳۶۷): *توطئهٔ جدید، پاسخ به شبهات قرآنی* (انتشارات امام علی بن ابی‌طالب، ۱۳۹۵).

۱۲-۲. *جعفر سبحانی (تولد: ۱۳۰۸)*

ایشان در شهر تبریز تولد یافت و در چهارده‌سالگی وارد مدرسهٔ علمیهٔ طالبیهٔ تبریز شد و برخی از دروس مقدماتی و علوم ادبی را در آنجا گذراند. با ظهور فرقهٔ دمکرات به‌رهبری پیشه‌وری و تشکیل حکومت خودمختار در منطقهٔ آذربایجان، در سال ۱۳۲۵ به قم مهاجرت کرد و باقی‌ماندهٔ دروس سطح را در قم فراگرفت و در دروس خارج فقه و اصول علما شرکت کرد. وی در کنار تحصیل دروس فقه و اصول به یادگیری فلسفه، کلام و تفسیر نیز مشغول شد (ر.ک: پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه، <https://hawzah.net/fa/Mostabser/View/62167>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *برهان رسالت (پیروان قرآن و وجه اعجاز آن)* (انتشارات مکتب اسلام، ۱۳۷۵): این کتاب پژوهشی دربارهٔ قرآن و وجه اعجاز آن است؛ همچنین رسالت جهانی پیامبران را از زاویه‌های گوناگون بررسی کرده است.

۲. *المناهج التفسیریة فی علوم القرآن* (مؤسسهٔ امام صادق ۱۳۸۳): این کتاب دربارهٔ شیوه‌های تفسیری صحیح و غلط و تفاوت منهج تفسیری و اهتمام تفسیری به رشته تحریر درآمده است.

۳. *قرآن آفتابی که غروب ندارد (نقد گفته‌های دکتر سها در فضای مجازی)* (مؤسسهٔ امام صادق ۱۳۹۹): این اثر، دفاعی عالمانه از قرآن و نقدهایی اجتهادی بر شبهات منتشرشده توسط شخصی موسوم به دکتر سها در فضای مجازی به‌نام «نقد قرآن» است.

سایر آثار: *الإعجاز القرآنی: أركانہ و شواهدہ* (مؤسسهٔ امام صادق، ۱۴۰۰)؛ *مرزهای اعجاز: ترجمهٔ بخشی از تفسیر البیان اثر آیت‌الله خوئی* (مؤسسهٔ امام صادق، ۱۳۸۵).

۱۳-۲. عبدالله جوادی آملی (تولد: ۱۳۱۲)

ایشان در شهر آمل به دنیا آمد و در سال ۱۳۲۵ وارد حوزه علمیه آمل شد. ادبیات و مقداری از دروس سطح را در آنجا آموخت و پس از آن به حوزه علمیه مشهد رفت؛ ولی در آنجا ماندگار نشد. در سال ۱۳۲۹ به حوزه علمیه تهران ملحق شد و دروس سطح را به پایان رساند و برای تکمیل تحصیلات در سال ۱۳۳۴ به حوزه علمیه قم کوچ کرد و از دروس خارج فقه و اصول، فلسفه و تفسیر اساتید قم بهره برد (ر.ک: پایگاه بنیاد بین‌المللی علوم وحیانی اسراء، <https://javadi.esra.ir>).

آثار علوم قرآنی

۱. *نزاهت قرآن از تحریف* (اسراء، ۱۳۸۳): در این کتاب از منظرهای مختلف بر نفوذناپذیری و عدم تحریف قرآن استدلال شده و به شبهات در این باره پاسخ داده شده است.

۲. *حقیقت و تأثیر اعجاز* (اسراء، ۱۳۹۴): این اثر حقیقت معجزه را واکاوی و بررسی می‌کند و شامل بحث‌هایی از قبیل اعجاز، دلیل نبوت، اقسام اعجاز، نمونه‌هایی از اعجاز پیامبران، و قرآن معجزه جوادان است.

۱۴-۲. یعقوب جعفری (جعفری نیا) (تولد: ۱۳۲۵)

ایشان در شهرستان مراغه به دنیا آمد و پس از گذراندن تحصیلات عمومی وارد حوزه علمیه آنجا شد و دروس مقدماتی را خواند؛ سپس در سال ۱۳۴۲ برای ادامه تحصیل به حوزه علمیه قم عزیمت کرد و به مدت پانزده سال در دروس خارج فقه و اصول شرکت نمود. در سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۶ در دار التبلیغ اسلامی درس خواند و دوره عالی برنامه آن مرکز را گذراند. (ر.ک: پایگاه اندیشوران حوزه، <https://jafarinia.andishvaran.ir/fa/ScholarMainpage.html>).

آثار علوم قرآنی

۱. *سیری در علوم قرآن* (اسوه، ۱۳۸۲): این کتاب در طی هشت بخش چند موضوع مهم از مباحث علوم قرآنی را مورد بحث قرار داده است.

۲. *اعجاز قرآن و قول به صرفه* (۱۳۸۰): در این کتاب به بررسی ابعاد اعجاز قرآن پرداخته شده است.

۳. *رسم الخط مصحف* (اسوه، ۱۳۸۳): این اثر ترجمه کتاب *رسم الخط مصحف* غانم قدوری حمد است.

۱۵-۲. سیدعلی حسینی میلانی (تولد: ۱۳۲۷)

ایشان در نجف اشرف متولد شد و دروس مقدماتی و سطح را در حوزه علمیه کربلا به پایان رساند؛ سپس برای تکمیل دروس به نجف مهاجرت کرد. در اثر فشار حزب بعث در سال ۱۳۴۹ ناگزیر به ترک عراق شد و با عزیمت به ایران در حوزه علمیه مشهد اقامت کرد؛ سپس برای تکمیل تحصیلات عالیه رهسپار حوزه علمیه قم شد و از دروس اساتید قم استفاده کرد (ر.ک: ویکی فقه، <https://fa.wikifeqh.ir>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *التحقیق فی نفی التحریف عن القرآن الشریف* (جامعه‌نگر، ۱۳۶۹): این کتاب به نقد و بررسی شبههٔ تحریف قرآن کریم در منابع روایی و علمی سنی و شیعه پرداخته است.
۲. *التفسیر و المفسرون عند الشیعة و السنة: کتاب قرآنی، روایی، رجالی، کلامی، تاریخی* (ج ۱) (الحقایق، ۱۳۹۶): این کتاب به بررسی و تحلیل و نقد تفاسیر و مفسران مهم شیعه و سنی می‌پردازد. سایر آثار: *عدم تحریف القرآن* (مرکز الابحاث العقائديه، ۱۳۷۹).

۲-۱۶. محمود رجبی (تولد: ۱۳۳۰)

ایشان در شهیدیهٔ جاسب به‌دنیا آمد و در سن دوسالگی همراه خانواده به قم مهاجرت کرد. در سال ۱۳۴۳ وارد حوزهٔ علمیهٔ قم شد. او تحصیلات علوم دینی را در مدرسهٔ علمیهٔ آیت‌الله گلپایگانی آغاز کرد و در سال ۱۳۵۰ به درس خارج فقه و اصول استادان برجستهٔ حوزهٔ علمیهٔ قم راه یافت. وی همچنین در اولین دورهٔ آموزشی ویژهٔ مؤسسهٔ در راه حق شرکت کرد و از دروس فلسفه، تفسیر و اخلاق حضرت علامه مصباح یزدی بهره برد. ایشان علاوه بر فقه و سوابق تخصصی و پژوهشی در زمینهٔ جامعه‌شناسی، از اساتید و متخصصان رشتهٔ تفسیر و علوم قرآن است (ر.ک: پایگاه اطلاع‌رسانی آیت‌الله محمود رجبی به نشانی اینترنتی: <https://mahmoodrajabi.ir>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *منطق فهم قرآن* (مرکز مطالعات حوزهٔ علمیهٔ قم، ۱۳۸۵): این کتاب به برخی از اصول و مبانی و روش فهم و تفسیر قرآن می‌پردازد.
 ۲. *روش تفسیر قرآن* (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۳): این اثر بازنویسی کتاب *روش‌شناسی تفسیر قرآن* تألیف علی‌اکبر بابایی و دیگران است که وی آن را به‌شکل متن آموزشی درآورده است.
 ۳. *درس‌نامهٔ اعجاز قرآن* (تنظیم و نگارش حسن صادقی / چاپ نشده): این کتاب وجوه اعجاز قرآن و نظریه‌های مختلف دربارهٔ آن را به‌تفصیل بررسی می‌کند.
- سایر آثار: *چند درس پیرامون شناخت قرآن* (مشترک با دیگران) (مؤسسهٔ در راه حق، ۱۳۶۱): *تدوین و تحقیق درس‌نامهٔ قرآن‌شناسی*، ج ۱ و ۲، تألیف استاد محمدمتقی مصباح (مدرسه معصومیه قم، ۱۳۷۶).

۲-۱۷. محمدعلی کوشا (تولد: ۱۳۳۱)

ایشان در روستای دولت‌آباد از توابع شهرستان بیجار/گروس استان کردستان به‌دنیا آمد و پس از اتمام دورهٔ دبیرستان در سال ۱۳۵۳ وارد حوزهٔ علمیهٔ قم شد و در دروس مقدمات و سطوح عالی از محضر اساتید حوزه بهره برد و پس از آن به درس خارج فقه و اصول راه یافت. وی علاوه بر فقه و اصول، به تحصیل برخی علوم حدیث و مطالعهٔ علوم قرآن به‌ویژه ترجمهٔ قرآن کریم نیز پرداخت. وی حدود دویست ترجمه را از قرن چهارم تا کنون مورد نقد و بررسی قرار داده است (ر.ک: پایگاه اندیشوران حوزه، <https://makousha.andishvaran.ir/fa/ScholarMainpage.html>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *ترجمه‌های ممتاز قرآن در ترازی نقد* (کتاب مبین، ۱۳۸۶): این کتاب به معرفی و نقد چند ترجمه از قرآن می‌پردازد که بیشتر آنها در زمان معاصر نوشته شده‌اند.
 ۲. *پژوهشی در ترجمه‌های برتر قرآن کریم* (کتاب مبین، ۱۳۹۰): این کتاب به بررسی و نقد ۷۲ ترجمه گوناگون از قرآن کریم می‌پردازد.
 ۳. *ترجمه‌آموزی قرآن کریم* (احسان، ۱۳۹۳): این اثر تلاشی در جهت آموزش علوم و مفاهیم قرآنی در راستای ترجمه‌نگاری قرآن کریم است.
- سایر آثار: *نقد رسم‌الخط عثمان طه از قرآن* (سرایی، ۱۳۹۷): پاسخ به ۱۸۰ شبهه اینترنتی پیرامون قرآن (کتاب مبین، ۱۳۹۰).

۱۸-۲. سیدمحمدعلی ایازی (تولد: ۱۳۳۳)

ایشان در مشهد زاده شد و تحصیلات حوزوی خود را از سال ۱۳۴۷ در حوزه علمیه همان شهر آغاز کرد و پس از گذراندن مقدمات و مقداری از دروس سطح، وارد حوزه علمیه قم شد و دروس سطح را ادامه داد؛ سپس در دروس خارج فقه و اصول شرکت کرد. در مباحث قرآنی، گویا مدتی در درس تفسیر آیت‌الله خزعلی شرکت کرده است (وبگاه علوم قرآن و حدیث، <http://drmostafavi.blogfa.com/post> و پایگاه دانشوران حوزه، <https://ayazi.andishvaran.ir/fa>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *سیر تطور تفاسیر شیعیه* (کتاب مبین، ۱۳۸۱): این اثر نگاهی کوتاه به روند پیدایش، تدوین، شکوفایی و بالندگی تفسیر قرآن کریم است.
۲. *کاوشی در تاریخ جمع قرآن* (کتاب مبین، ۱۳۷۸): موضوع این کتاب جمع و تدوین قرآن است.
۳. *چهره پیوسته قرآن* (هستی‌نما، ۱۳۸۰): این کتاب به مبحث تناسب سوره‌ها و جایگاه آن در علوم قرآن و تفسیر و آغازگران آن و رابطه آن با اعجاز و تفسیر موضوعی می‌پردازد.
۴. *قرآن و فرهنگ زمانه* (کتاب مبین، ۱۳۸۰): در این اثر سه نظریه درباره زبان و هویت نزول قرآن ارزیابی شده است: به زبان قوم سخن گفتن قرآن؛ نظریه بازتاب فرهنگ زمان؛ نظریه تأثر از فرهنگ زمانه.
۵. *جامعیت قرآن* (کتاب مبین، ۱۳۸۰): این اثر کاری است استنادی و تا حدی تحلیلی از مسئله جامعیت و قلمرو آن.

۶. *المفسرون حیاتهم و منهجهم* (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۳): این اثر به زبان عربی در معرفی تفاسیر و مفسران و روش تفسیری آنان است.

۷. **مبانی و روش‌های تفسیر قرآن کریم** (دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۸): در این کتاب به سیر تطور تفاسیر و تحولات دانش تفسیر پرداخته شده است.

سایر آثار: **قرآن و تفسیر عصری** (دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸)؛ **قرآن اثری جاویدان** (کتاب مبین، ۱۳۸۱)؛ **شناخت‌نامه تفاسیر** (کتاب مبین، ۱۳۷۹) و...

۲-۱۹. علی‌اکبر بابایی (تولد: ۱۳۳۳)

ایشان در اراک به دنیا آمد و پس از تحصیلات ابتدایی وارد حوزه علمیه اراک شد. دروس مقدماتی حوزه را در اراک سپری کرد و در سال ۱۳۵۳ وارد حوزه علمیه قم شد و سطوح عالی را به پایان برد. در سال ۱۳۶۰ به دروس خارج اصول و فقه راه یافت و به مدت بیست سال از اساتید حوزه کسب فیض کرد. هم‌زمان با تحصیل خارج فقه و اصول، در برنامه‌های آموزشی مؤسسه در راه حق شرکت جست و از دروس تفسیر موضوعی آیت‌الله مصباح بهره برد. وی پس از اتمام دوره عمومی، دوره تخصصی تفسیر و علوم قرآن را در این مؤسسه آغاز کرد که تا سال ۱۳۷۳ ادامه یافت (ر.ک: پایگاه اندیشوران حوزه، <https://aababaie.andishvaran.ir/fa>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. **مکاتب تفسیری**، ج ۱ و ۲ و ۳ (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹، ۱۳۸۶ و ۱۳۹۱): این کتاب به نقد و بررسی مکاتب مختلف تفسیری در سه بخش می‌پردازد: معرفی مفسران؛ معرفی و بررسی مکاتب‌های تفسیری؛ معرفی و بررسی مهم‌ترین آثار تفسیری هر مکتب.

۲. **قواعد تفسیر قرآن** (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۴): در این کتاب فرایند تفسیر قرآن در پنج گام تصویر شده و قواعد تفسیری مخصوص به هر گام تشریح و کاربرد آن نشان داده شده است.

۳. **بررسی مکاتب و روش‌های تفسیری**، ج ۱ و ۲ (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۱): این کتاب تلخیصی از کتاب **مکاتب تفسیری** است و به عنوان متن آموزشی تدوین شده است.

۴. **تاریخ تفسیر قرآن**، ج ۱ و ۲ (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰): در جلد اول به تاریخ تفسیر از عصر رسالت تا پایان عصر غیبت صغری (۳۲۹ق) و در جلد دوم به معرفی تفاسیر، مفسران و تطورات تفسیری قرن‌های چهارم، پنجم و ششم هجری قمری پرداخته شده است. کتاب به‌طور ضمنی به ویژگی‌های کتب تفسیری، وضعیت تفسیر در دوره‌های مختلف، تطورات مکاتب تفسیری و روش‌های مختلف تفسیر نیز اشاراتی دارد.

۵. **روش‌شناسی تفسیر قرآن** (تألیف مشترک با دیگران) (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹): این کتاب در پنج فصل به بیان جامع و مستدل چگونگی روش صحیح تفسیر قرآن، قواعد تفسیر، منابع تفسیر، علوم مورد نیاز مفسر و شرایط مفسر می‌پردازد.

سایر آثار: **اصول و مقدمات تفسیر** (تألیف مشترک با دیگران) (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۸)؛ **علوم قرآنی ۴، دلالت‌های قرآن کریم** (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۸).

۲۰-۲. عزت‌الله مولایی‌نیا (تولد: ۱۳۳۳)

ایشان در همدان به‌دنيا آمد و پس از گذراندن تحصیلات دوره ابتدایی، در سال ۱۳۴۶ وارد حوزه علمیه نجف شد و دروس مقدماتی و بخشی از درس‌های سطح را در آنجا گذراند. وی در اواخر سال ۱۳۵۰ بر اثر فشار رژیم بعثی عراق، به ایران برگشت و برای ادامه تحصیل وارد حوزه علمیه قم شد و دروس سطح را تکمیل کرد و همچنین در دروس خارج فقه و اصول، فلسفه و تفسیر شرکت جست و در سال ۱۳۸۵ موفق به اخذ مدرک سطح چهار حوزه شد. وی در کنار دروس حوزوی، کارشناسی علوم تربیتی و دبیری را در مدرسه عالی قضایی قم شرکت کرد و در سال ۱۳۶۰ این دوره را به‌تمام رساند؛ سپس با شرکت در دوره کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن و حدیث از دانشگاه تربیت مدرس تهران، در سال ۱۳۷۶ فارغ التحصیل شد و در سال ۱۳۸۳ موفق به اخذ مدرک دکترای تخصصی زبان و ادبیات عربی از دانشگاه تربیت مدرس تهران گردید (ر.ک: پایگاه اطلاع رسانی دانشگاه قم، گروه علوم قرآن و حدیث، <http://old.qom.ac.ir/Portal/home/?person/2517/13871/27039>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *نقد و بررسی نظریه انکار نسخ در قرآن* (دانشگاه قم، ۱۳۹۰): این اثر مروری بر مهم‌ترین شبهات مربوط به وجود نسخ در قرآن و دیدگاه‌های مختلف در این زمینه است.

۲. *اسالیب بیانی قرآن کریم* (فرهنگ سبز، ۱۳۸۴): این کتاب درباره بررسی جمله‌های معترضه در قرآن است و اهمیت، ارزش و نقش شناخت اسالیب اعتراض در قرآن را بررسی کرده است. سایر آثار: *اولویت‌های پژوهش در علوم قرآن* (تألیف مشترک با دیگران) (حبیب، ۱۳۹۵): *تناسب آیات*؛ ترجمه قسمتی از جلد پنجم *التمهید استاد معرفت* (بنیاد معارف اسلامی، ۱۳۷۳).

۲۱-۲. محمدعلی مهدوی راد (تولد: ۱۳۳۴)

ایشان در روستای ینگجه، از بخش سر ولایت نیشابور به‌دنيا آمد و در سال ۱۳۴۸ وارد حوزه علمیه مشهد شد. وی در طول هفت سال، دروس مقدماتی و سطوح عالی حوزه را گذراند و سپس به قم هجرت کرد و در دروس خارج فقه و اصول شرکت جست (ر.ک: دانشنامه تخصصی ویکی نور، <https://fa.wikinoor.ir/wiki>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *سیر نگارش‌های علوم قرآنی* (هستی‌نما، ۱۳۸۴): در این کتاب روند نگارش آثار و پژوهش‌های علوم قرآنی از آغاز تا قرن چهاردهم معرفی و به چگونگی تطور آن به‌اجمال اشاره شده است.

۲. *آفاق تفسیر؛ مقالات و مقولاتی در تفسیر پژوهی* (ج ۱) (هستی‌نما، ۱۳۸۲): بخشی از این کتاب به روش‌شناسی تفسیر معصومان و مفسرانی چون امام خمینی و قرطبی اختصاص دارد.

۳. *آفاق سنت* (سمت، ۱۴۰۰): این اثر به تبیین ابعاد نقش آفرینی سنت در تفسیر قرآن پرداخته است.

۴. **تفسیر قرآن؛ تاریخچه، اصول، روش‌ها** (کتاب مرجع، ۱۳۸۸): این کتاب از دو منظر تاریخی و موضوعی به بحث دربارهٔ تاریخچه، اصول و روش‌های تفسیر قرآن می‌پردازد.
سایر آثار: **تراث الشیعة القرآنی** (تراث الشیعة القرآنی، ۱۳۸۴): **جریان‌شناسی تفاسیر فقهی؛ تاریخ، تطور و نمونه‌ها** (ج ۱، مشترک با دیگران) (دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱۳۹۲): **علوم قرآنی؛ وحی، اعجاز، تحریف‌ناپذیری** (مشترک با دیگران) (سازمان سمت، ۱۴۰۱).

۲۲-۲. عباس کوثری (تولد: ۱۳۳۵)

ایشان در تربت حیدریه به دنیا آمد. پس از پایان تحصیلات ابتدایی در سال ۱۳۴۸ وارد حوزهٔ علمیهٔ هراتی تربت حیدریه شد و بخشی از ادبیات عرب را نزد اساتید آن حوزه فراگرفت؛ سپس برای ادامهٔ تحصیل رهسپار حوزهٔ علمیهٔ مشهد شد و ادبیات تکمیلی، منطق، معانی بیان و بدیع را در محضر اساتید حوزهٔ مشهد به‌پایان رساند. در سال ۱۳۵۴ وارد حوزهٔ علمیهٔ قم شد و دروس سطح را تکمیل کرد. در سال ۱۳۵۶ به دروس خارج فقه و اصول راه یافت و حدود بیست سال آن را ادامه داد (ر.ک: پایگاه راسخون، <https://rasekhoon.net/mashahir/show/600455>).

آثار علوم قرآنی

۱. **فرهنگ‌نامهٔ تحلیلی وجوه و نظائر در قرآن**، ج ۱ و ۲ (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۴): در این اثر برخی از الفاظ قرآنی که دارای وجوه و نظائر هستند، بررسی و تدوین و تبویب موضوعی شده‌اند.
۲. **نقش سیاقی در تفسیر قرآن و فقه** (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۲): در این کتاب ضمن ارائهٔ دیدگاه‌های مفسران و فقیهان شیعه در این زمینه، به نمونه‌هایی از دلالت سیاق بر اثبات موضوع و استخراج ادله فقهی اشاره شده است.

۲۳-۲. جعفر انواری (تولد: ۱۳۳۶)

ایشان در قم به دنیا آمد و در سال ۱۳۵۰ وارد حوزهٔ علمیه شد. وی پس از اتمام دروس سطح، در سال ۱۳۵۶ به درس خارج فقه و اصول راه یافت و حدود بیست سال در دروس خارج اساتید شرکت کرد و مدرک سطح چهار را اخذ کرد. وی همچنین از سال ۱۳۶۰ وارد مؤسسهٔ در راه حق شد و در ادامه، مقطع کارشناسی ارشد رشتهٔ تفسیر و علوم قرآن مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع را با موفقیت به‌پایان رساند (ر.ک: پایگاه گروه تفسیر و علوم قرآن مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع، <http://quran.iki.ac.ir/node/14>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. **انگارهٔ تحریف قرآن** (مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۰): این اثر در نقد و رد انگارهٔ تحریف قرآن است.

۲. **قرآن در آئینه تاریخ** (مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۴۰۲): کتاب درباره تاریخ قرآن است و موضوعاتی چون آغاز و انجام نزول قرآن، ترتیب نزول قرآن، نزول قرآن بر هفت حرف، حفظ و نگارش قرآن، جمع و تدوین قرآن و صیانت قرآن از تحریف را بررسی می‌کند (ر.ک: پایگاه اطلاع رسانی اعضای هیئت علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، <https://asatid.iki.ac.ir/?prof=1102>).

۲۴-۲. سیدمجید پورطباطبائی (تولد: ۱۳۳۶)

ایشان در تهران چشم به جهان گشود. در سال ۱۳۵۴ دوره کارشناسی را در رشته زبان انگلیسی آغاز کرد و در سال ۱۳۶۷ از دانشگاه علامه طباطبائی فارغ‌التحصیل شد. در ۱۳۶۱ رسماً وارد حوزه علمیه قم شد و دروس ادبیات را تا پایان سال تحصیلی ۱۳۶۱ به پایان برد. در سال ۱۳۶۹ دوس سطح را با موفقیت به پایان رساند و سپس در دوس خارج فقه و اصول و رجال شرکت کرد. از سال ۱۳۶۴ حدود سه سال به مطالعه عرفان و فلسفه پرداخت. در سال ۱۳۷۸ در مقطع کارشناسی ارشد رشته الهیات دانشکده اصول دین، گرایش قرآن و حدیث، فارغ‌التحصیل شد (ر.ک: پایگاه راسخون، <https://rasekhoon.net/Mashahir/show-901883.aspx>).

آثار علوم قرآنی

۱. **خطاهای قرآن پژوهی جان ونزبرو، ریشه‌ها و پیامدها** (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۸): این اثر در نقد خطاهای قرآن پژوهی جان ونزبرو و بیان نقاط اصلی تحلیل‌های ناصحیح این خاورشناس است.

۲. **مطالعات محوری قرآن پژوهی خاورشناسان** (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۵): این کتاب بیان‌کننده اغلب عناوین مرتبط با مطالعات محوری خاورشناسان است و براساس حدود دویست منبع با زبان‌های مختلف تهیه شده است.

۲۵-۲. محمدصادق یوسفی مقدم (تولد: ۱۳۳۶)

ایشان در تربت حیدریه به دنیا آمد و در سال ۱۳۴۹ وارد حوزه علمیه آن شهر شد. پس از اتمام دروس مقدماتی، برای ادامه تحصیل به مشهد رفت و پس از یک سال اقامت در آنجا در سال ۱۳۵۳ وارد حوزه علمیه قم شد. وی سال‌ها در دوس خارج فقه و اصول علما شرکت کرد و دروس فلسفه و تفسیر را نیز خواند (ر.ک: پایگاه تبیان، <https://article.tebyan.net/375618>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. **علم قرآنت** (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۰): این اثر به مباحثی چون شکل‌گیری و جمع قرآن و بحث قرآنت و عوامل اختلاف آنها پرداخته است.

۲. **دایرةالمعارف قرآن کریم**، هفده جلد (تألیف مشترک با دیگران) (بوستان کتاب، ۱۳۸۲): این کتاب دارای مدخل‌های مختلف درباره قرآن است.

سایر آثار: **فرهنگ قرآن**، ۳۳ جلد (تألیف مشترک با دیگران) (بوستان کتاب، ۱۳۸۹).

۲۶-۲. سیدمحمدرضا صفوی (تولد: ۱۳۳۷)

ایشان در اصفهان چشم به جهان گشود و در سال ۱۳۴۹ وارد حوزه علمیه اصفهان شد. طی سه سال مقدمات را خواند و در سال ۱۳۵۳ برای ادامه تحصیل وارد حوزه علمیه قم شد. وی پس از اتمام دروس سطح، از درس خارج فقه و اصول اساتید حوزه قم کسب فیض کرد (ر.ک: ویکی نور، دانشنامه تخصصی، <https://fa.wikinoor.ir/wiki>).

آثار علوم قرآنی

۱. **بازخوانی مبانی تفسیر قرآن** (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۲): این اثر به بررسی مبانی تفسیر قرآن می‌پردازد.

۲. **نقدآموزی ترجمه‌های قرآن** (مؤسسه بنیاد فرهنگی مهدی موعود، ۱۳۹۱): این کتاب ضمن بیان کلیاتی درباره بایسته‌های ترجمه قرآن و ویژگی‌های آن، به اصول مختلف فهم ترجمه و تشخیص ترجمه‌های صحیح از ناصحیح پرداخته است.

۳. **راهنمای ترجمه قرآن**، پنج جلد (دفتر نشر معارف، ۱۳۹۵): در این اثر آیات به لحاظ صرفی و نحوی مورد بررسی قرار گرفته و معنای مناسب برای ترجمه آنها آورده و مواضع لغزش در آنها نشان داده شده است.

۲۷-۲. فتح‌الله نجارزادگان (تولد: ۱۳۳۷)

ایشان در شهر اصفهان به دنیا آمد و پس از اخذ دیپلم ریاضی، در سال ۱۳۵۸ به حوزه علمیه اصفهان رفت و تا سال ۱۳۶۴ دروس مقدمات و سطح اولیه را خواند؛ سپس وارد حوزه علمیه قم شد و هم‌زمان با ادامه دروس حوزه، در سال ۱۳۷۲ موفق به دریافت کارشناسی ارشد الهیات و معارف اسلامی شد. او تحصیلات حوزوی خارج فقه و اصول را هم‌زمان با تحصیلات دانشگاهی پیگیری کرد و در سال ۱۳۷۸ به اخذ دکتری در رشته علوم قرآن و حدیث از دانشگاه تهران نایل شد (ر.ک: ویکی نور، دانشنامه تخصصی، <https://fa.wikinoor.ir/wiki>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. **تحریف‌ناپذیری قرآن** (مشعر، ۱۳۸۴): این اثر دلایل سلامت قرآن از هرگونه تحریف را بیان و روایات تحریف‌نما را در منابع فریقین نقد و بررسی کرده است.

۲. **رهبافتی به مکاتب تفسیری: نقل‌گرایی، عقل‌گرایی و باطن‌گرایی** (دانشکده اصول دین، ۱۳۸۷): این کتاب، علاوه بر تبیین ادله نقل‌گرایان، عقل‌گرایان و باطن‌گرایان در تفسیر آیات الهی، به نقد این راهبردها و آسیب‌شناسی هریک می‌پردازد.

سایر آثار: **تحلیل همانندناپذیری قرآن از دیدگاه قرآن و سنت** (سازمان سمت، ۱۳۹۷)؛ **علوم قرآنی ۲**؛

همانندسازی و تحریف‌ناپذیری قرآن (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۸)؛ علوم قرآنی: وحی، اعجاز، تحریف‌ناپذیری (تألیف مشترک با دیگران) (سازمان سمت، ۱۴۰۱).

۲۸-۲. علی مدبر (اسلامی) (تولد: ۱۳۳۷)

ایشان در شهر نائین به دنیا آمد و در سال ۱۳۵۰ وارد حوزه علمیه قم شد و تا سال ۱۳۹۴ به تحصیل سطح و خارج اشتغال داشت. وی در سال ۱۳۸۵ سطح سه حوزه و در سال ۱۳۹۴ سطح چهار حوزه را به پایان رساند (ر.ک: پایگاه پژوهشگاه فرهنگ و علوم اسلامی، <https://quran.isca.ac.ir/fa/Attachment/Download/Modaber-Ali.pdf>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. تفسیرشناسی (مبانی، منابع، قواعد، روش‌ها و گرایش‌ها) (تألیف مشترک با دیگران) (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۷): این مجموعه در قالب مقالات دایرةالمعارفی و به صورت جامع و مستند به منابع اصیل و معتبر تدوین شده است.

۲. تفسیر قرآن با قرآن در آئینه روایات، ج ۱ و ۲ (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۷): این اثر درباره مبانی، زمینه‌ها، ادله، گونه‌ها، شبهات، فرایند و قواعد تفسیر قرآن با قرآن و نیز جایگاه روایات در فرایند این روش تفسیری است.

۳. دانشنامه علوم قرآنی، ج ۱ (تألیف مشترک با دیگران) (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۶): در این اثر، موضوعات علوم قرآنی ناظر به مباحث پیرامونی قرآن مطرح شده است.

سایر آثار: دایرةالمعارف قرآن کریم (تألیف مشترک با دیگران) (بوستان کتاب، ۱۳۸۲).

۲۹-۲. محمدتقی دیاری بیدگلی (تولد: ۱۳۳۸)

ایشان در شهر آران و بیدگل چشم به جهان گشود. در سال ۱۳۵۴ وارد حوزه علمیه کاشان شد و دروس مقدمات و سطوح عالی حوزه را در آنجا گذراند و سپس به حوزه علمیه قم عزیمت کرد. از سال ۱۳۶۶ در دروس خارج فقه، اصول و تفسیر قرآن اساتید قم شرکت کرد. هم‌زمان با تحصیلات حوزوی، کارشناسی ارشد را در مرکز تربیت مدرس دانشگاه قم و سپس دوره دکتری تخصصی را در دانشکده الهیات دانشگاه تهران در سال ۱۳۷۷ به پایان رساند (ر.ک: دانشنامه تخصصی ویکی نور، <https://fa.wikinoor.ir/wiki>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. درآمدی بر تاریخ علوم قرآنی (دانشگاه قم، ۱۳۹۴): این اثر به شناسایی پیشینه، اهم منابع و سیر موضوعی علوم قرآنی می‌پردازد.

۲. آسیب‌شناسی روایات تفسیری (انتشارات سمت، ۱۳۹۹): این کتاب آسیب‌های روایات تفسیری را از حیث حذف اساتید، وضع حدیث، اسرائیلیات، پدیده غلو و غالبان، نقل به معنا و اختلاف قرائات بررسی می‌کند.

سایر آثار: *پژوهشی در باب اسرائیلیات در تفاسیر قرآن* (سهروردی، ۱۳۸۴): *جریان‌شناسی تفاسیر در دوران معاصر* (تألیف مشترک با دیگران) (سرزمین سبز، ۱۳۹۷).

۲-۳۰. محمد فاکر میبیدی (تولد: ۱۳۳۸)

ایشان در شهرستان میبد دیده به جهان گشود و در سال ۱۳۵۵ برای تحصیل علوم دینی وارد حوزهٔ علمیهٔ میبد شد. وی مقدمات و بخشی از دروس سطح را در آن حوزه فراگرفت و سپس وارد حوزهٔ علمیهٔ قم شد و دروس سطح را تکمیل کرد؛ سپس در دروس خارج فقه و اصول و تخصصی تفسیر و علوم قرآن حوزه شرکت جست (ر.ک: ویکی‌فقه، <https://fa.wikifeqh.ir>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *قواعد التفسیر لدی الشیعة والسنة* (مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۸۵): در این کتاب قواعد و معیارهای تفسیری مشترک میان دو مذهب شیعه و سنی با روش تطبیقی مطرح و بررسی شده است.
۲. *مبانی تفسیر روایی* (پروهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۳): این کتاب پژوهشی در باب مفاهیم و مبانی تفسیر روایی است.

سایر آثار: *جستارهایی پیرامون جریان‌شناسی علوم قرآن در دورهٔ معاصر* (بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۴۰۰) (مشترک با دیگران).

۲-۳۱. محمدجواد اسکندرلو (تولد: ۱۳۴۰)

ایشان در شهرستان همدان تولد یافت. در سال ۱۳۵۶ وارد حوزهٔ علمیهٔ قم شد و دروس مقدماتی و سطوح حوزه را در مدت یازده سال گذراند و ده سال نیز در دروس خارج فقه و اصول شرکت کرد. وی هم‌زمان با درس‌های حوزه، موفق به گذراندن دوره‌های کارشناسی الهیات و معارف اسلامی (مؤسسهٔ در راه حق، ۱۳۷۴) و کارشناسی ارشد علوم قرآنی (مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۷۸) و دکتری علوم قرآن و حدیث (تربیت مدرس دانشگاه قم، ۱۳۸۳) شد (ر.ک: پایگاه اندیشوران حوزه، <https://mjkskandarlou.andishvaran.ir/fa>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *مستشرقان و تاریخ‌گذاری قرآن* (پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآنی، ۱۳۸۵): این اثر تاریخ‌گذاری قرآن را از دیدگاه برخی مستشرقان بیان و بررسی می‌کند.
۲. *اعجاز قرآن و مصونیت از تحریف* (مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۰): این درس‌نامه به معنای اعجاز، وجوه اعجاز قرآن، تحدی و مراحل آن، رابطهٔ تحدی و ابعاد اعجاز قرآن می‌پردازد.
۳. *المستشرقون و عدم التحریف فی القرآن الکریم* (دارالمبلغین، ۱۳۹۷): در این اثر، نخست ادلهٔ مستشرقان

قائل به عدم تحریف قرآن را بیان می‌کند؛ سپس نظر مستشرقان قائل به تحریف قرآن را می‌آورد و ادله آنان را نقد و بررسی می‌کند.

سایر آثار: *مستشرقان و علوم قرآن* (دارالمبلغین، ۱۳۹۷)؛ *مستشرقان و ساختار و انسجام قرآن کریم* (دارالمبلغین، ۱۴۰۰)؛ *قرآن و تاریخ* (دارالمبلغین، ۱۴۰۰).

۲-۳۲. سعید بهمنی (تولد: ۱۳۴۰)

ایشان در قوچان چشم به جهان گشود. در سال ۱۳۶۰ وارد حوزه علمیه قم شد. دروس سطح را در سال ۱۳۶۹ به پایان رساند و سپس دروس خارج فقه و اصول را آغاز کرد. ایشان دارای مدرک سطح چهار حوزه در علوم قرآن است (ر.ک: پایگاه اندیشوران حوزه، <https://sbahmani.andishvaran.ir>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *منطق پاسخ‌دهی قرآن* (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۴): این اثر به ساخت و اجرای مدل فرضیه‌سازی و نظریه‌پردازی درباره روش قرآن در پاسخ‌دهی به شبهات و تعامل با شبهه‌گران می‌پردازد.

۲. *نظریه‌پردازی قرآن‌بنیان* (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۷): این کتاب به بررسی تحلیلی و انتقادی روش شهید صدر در نظریه‌پردازی قرآن و طرح مدل مفهومی و هریک از مراحل آن می‌پردازد.

سایر آثار: *دانشنامه قرآن پژوهان ایران* (بوستان کتاب، ۱۳۸۶)؛ *مسئله‌شناسی حوزه علوم و معارف قرآن* (بوستان کتاب، ۱۳۸۸)؛ *شبهه‌شناسی حوزه علوم و معارف قرآن* (بوستان کتاب، ۱۳۸۶).

۲-۳۳. محمدباقر سعیدی روشن (تولد: ۱۳۴۰)

ایشان در یکی از روستاهای استان قزوین به دنیا آمد و پس از طی دوره ابتدایی، دروس مقدماتی عربی و دوره راهنمایی تحصیلی را هم‌زمان در شهرستان قزوین گذراند. در زمان انقلاب اسلامی به حوزه علمیه قم آمد و بقیه دروس مقدماتی و سطوح حوزه و سپس دروس خارج فقه و اصول را از اساتید قم استفاده کرد. در کنار دروس رسمی حوزه، از سال ۱۳۵۸ در برنامه‌های آموزشی مؤسسه در راه حق شرکت کرد. در سال ۱۳۷۵ به اخذ کارشناسی ارشد از تربیت مدرس دانشگاه قم و در سال ۱۳۸۱ به اخذ دکتری در رشته علوم قرآن و حدیث از همان‌جا نایل آمد (ر.ک: پایگاه اندیشوران حوزه، <https://mbsaeidi.andishvaran.ir/fa>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *زبان قرآن و مسائل آن* (سازمان سمت، ۱۳۹۸): این اثر به پاسخ‌گویی مهم‌ترین پرسش‌ها در باب زبان قرآن پرداخته و دیدگاه‌های ناهمخوان با مبانی معرفتی اعتقادی قرآن را نیز نقد و تحلیل کرده است.

۲. *علوم قرآنی ۱* (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۰): این اثر چپستی و چرایی وحی، چگونگی نزول قرآن و شکل‌گیری آن، همچنین منشأ پیدایش قرآن و پدیدآورنده آن را بررسی می‌کند.

۳. *تحلیل زبان قرآن و روش‌شناسی فهم آن* (پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۶): در این کتاب زبان و کارکردهای گوناگون آن، ارتباط لفظ و معنا و فلسفهٔ زبان واکاوی، و سپس به تفصیل به بحث زبان قرآن پرداخته شده است.

۴. *تحلیل وحی از دیدگاه اسلام و مسیحیت* (مؤسسه فرهنگی اندیشه، ۱۳۷۵): در این کتاب مفهوم و ماهیت وحی تشریعی در اسلام و سپس از دیدگاه مسیحیت، و اشتراکات و تفاوت‌های آن دو مطرح شده است.

۵. *معجزه‌شناسی* (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۲): این کتاب دربارهٔ هستی، چیستی و چرایی و نیز چگونگی اعجاز و معجزات است.

سایر آثار: *اسباب یا زمینه‌های نزول آیات قرآن* (زمزم هدایت، ۱۳۷۶): *علوم قرآن* (مؤسسه امام خمینی، ۱۳۷۹): *آشنایی با علوم قرآن* (مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۶).

۲-۳۴. مهدی رستم‌نژاد (تولد: ۱۳۴۱)

ایشان در سال ۱۳۵۳ وارد حوزهٔ علمیهٔ رستم‌کلاهی مازندران شد و مقدمات و قسمتی از سطح را خواند. وی در سال ۱۳۶۱ به حوزهٔ علمیهٔ قم رفت. از سال ۱۳۶۳ دروس خارج فقه و اصول را شروع کرد و سال‌ها بدان اشتغال داشت. به‌موازات این دروس، برخی کتب فلسفه را نزد اساتید فن خواند. در سال ۱۳۷۰ در اولین دورهٔ رشتهٔ تخصصی تفسیر قرآن شرکت کرد و در سال ۱۳۸۱ موفق به اخذ مدرک سطح چهار حوزه شد (ر.ک: پایگاه اشتراک دانش دانشگاه باقرالعلوم ع: <https://kms.bou.ac.ir/professor>).

آثار علوم قرآنی

۱. *پژوهشی تطبیقی در روایات تفسیری فریقین* (مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۴): در این کتاب، شناخت ویژگی مشترک و اختصاصی روایات تفسیری و آسیب‌شناسی آنها بیان می‌شود.

۲. *جلوه‌های پیام الهی در قرآن* (نشر یاقوت، ۱۳۸۴): این اثر سیری در بیان شیوه‌های برداشت از قرآن و راه‌های دریافت پیام از قرآن و چگونگی خاستگاه پیام الهی در آیات قرآن است.

۲-۳۵. محمدعلی رضایی اصفهانی (تولد: ۱۳۴۱)

ایشان در رهنان اصفهان تولد یافت و در سال ۱۳۶۱ وارد حوزهٔ علمیهٔ اصفهان شد و دورهٔ سطح را در آن حوزه گذراند. او در سال ۱۳۶۹ به قم هجرت کرد و به‌مدت ده سال در دروس خارج فقه و اصول حاضر شد و مدرک سطح چهار حوزه را اخذ کرد. وی در سال ۱۳۷۲ از مرکز تربیت مدرس دانشگاه قم مدرک کارشناسی ارشد و سپس در رشتهٔ علوم قرآن از دانشگاه آزاد مدرک دکتری را کسب کرد (ر.ک: ویکی نور، <https://fa.wikinoor.ir>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *پژوهشی در اعجاز علمی قرآن*، ج ۱ و ۲ (کتاب مبین، ۱۳۸۰): این کتاب به موضوع اعجاز قرآن در

علمی چون قرآن و کیهان‌شناسی، قرآن و علوم ریاضی، قرآن و زیست‌شناسی، و قرآن و علوم پزشکی به‌اجمال پرداخته است.

۲. **علوم قرآن ۲ (اعجاز قرآن در علوم طبیعی و انسانی)** (مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۸): در این اثر، مباحثی چون سیر تطور اعجاز قرآن، اعجاز علمی قرآن و مصادیق آن بررسی شده است.

۳. **منطق تفسیر قرآن (۴): مباحث جدید دانش تفسیر** (مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۵): در این کتاب مباحثی چون زبان قرآن، هرمنوتیک، رابطه تفسیر قرآن با هرمنوتیک، و قرآن و فرهنگ زمانه مطرح شده است.

۴. **منطق ترجمه قرآن** (مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۱): این اثر پیرامون تبیین مبانی، قواعد، روش‌ها، سبک‌ها، آسیب‌شناسی ترجمه و شرایط مترجم است.

۵. **دیدگاه متفکران معاصر قرآنی: جریان‌ها و نظریه‌ها** (مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۸): این کتاب به جریان‌های تفسیری معاصر، مانند جریان تفسیر اجتماعی و علمی، جریان تفاسیر میان‌رشته‌ای و جریان‌های انحرافی و نیز به شخصیت‌های معاصر قرآنی در جهان عرب و ایران و شبه‌قاره و در میان مستشرقان پرداخته است.

سایر آثار: **درآمدی بر تفسیر علمی قرآن** (انتشارات اسوه، ۱۳۸۳): **درس‌نامه روش‌ها و گرایش‌های تفسیری قرآن** (مرکز جهانی علوم اسلامی، ۱۳۸۲) و ...

۳۶-۲. سیدرضا مؤدب (تولد: ۱۳۴۱)

ایشان در قمر کاشان به دنیا آمد. در سال ۱۳۵۲ وارد حوزه علمی قم شد و دروس مقدماتی و سطوح حوزه را به مدت یازده سال به پایان رساند. دروس خارج فقه و اصول را در سال ۱۳۶۴ شروع کرد و تا سال ۱۳۷۲ ادامه داد. وی تحصیلات دانشگاهی را نیز از سال ۱۳۶۳ آغاز کرد و مقطع کارشناسی الهیات را در دوره آموزش عالی دفتر تبلیغات، و مقطع کارشناسی ارشد مدرسی الهیات و معارف اسلامی را در تربیت مدرس دانشگاه قم گذراند و در سال ۱۳۷۶ موفق به اخذ مدرک دکتری علوم قرآن و حدیث از دانشگاه تهران شد (ر.ک: وبگاه علوم قرآن و حدیث، <http://drmostafavi.blogfa.com/post/735>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. **اعجاز قرآن** (مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۶): در این کتاب به بررسی معناشناسی اعجاز، دیدگاه معصومین و عالمان مسلمان درباره اعجاز قرآن و همچنین وجوه گوناگون اعجاز قرآن پرداخته شده است.

۲. **روش‌های تفسیر قرآن** (انتشارات سمت، ۱۳۹۲): در این کتاب روش‌های رایج در تفسیر، شامل روش قرآن به قرآن، روایی، عقلی و باطنی، تحلیل و بررسی می‌شود.

۳. *نزول قرآن و رؤیای هفت حرف* (دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۸): این اثر حدیث سبعة احرف و برخی دیدگاه‌های دانشمندان اهل سنت و مستشرقان را درباره این حدیث و قرائات هفت‌گانه نقد کرده و نظر علمای شیعه در این باره را بیان نموده است.

۴. *مبانی تفسیر قرآن* (دانشگاه قم، ۱۳۹۶): در این اثر مهم‌ترین مبانی تفسیر، مانند امکان و جواز تفسیر، حجیت ظهور قرآن، نیاز مخاطبان قرآن به تفسیر، ساختار چندمعنایی قرآن، زبان قرآن و جامعیت قرآن، از نظر مفسران فریقین بررسی شده است.

۵. *روش‌های تفسیری* (تألیف مشترک با دیگران) (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۸): در این کتاب، روش‌های تفسیری قرآن به قرآن، روایی، عقلی و نیز گرایش‌های تفسیری ادبی، کلامی، علمی، اجتماعی و عرفانی بررسی شده است.

سایر آثار: *مفردات قرآن کریم: پژوهشی در واژه‌شناسی قرآن* (احسن الحدیث، ۱۳۷۸): ...

۲-۳۷. محمدعلی اسدی‌نسب (تولد: ۱۳۴۲)

ایشان در بروجرد چشم به جهان گشود و در سال ۱۳۵۶ وارد حوزه علمیه بروجرد شد؛ سپس در سال ۱۳۵۹ به حوزه علمیه قم رفت. او تا سال ۱۳۶۷ دروس سطح را به‌تمام رساند و در دروس خارج فقه و اصول شرکت کرد و موفق به اخذ مدرک سطح چهار حوزه شد. وی در سال ۱۳۷۰ در اولین دوره رشته تخصصی تفسیر شرکت کرد (ر.ک: پایگاه پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، <https://iict.ac.ir/1398/02/m-asadinazab>).

آثار مهم قرآنی

۱. مبانی قرآن‌شناختی علم دینی با تأکید بر علوم انسانی (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۱): کتاب در دو بخش، ضمن بیان مبانی علم دینی و علوم انسانی اسلامی، به شبهات مربوطه نیز پاسخی مناسب می‌دهد.

۲. *المناهج المشتركة التفسیریة بین الشیعة و السنة* (مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۹۷): این کتاب به بررسی انواع روش‌های تفسیری بین مفسران فریقین می‌پردازد.

۳. *بررسی و نقد تفاسیر عرفانی* (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۲): این اثر در بخش اول به توصیف و نقد ده تفسیر مهم عرفانی پرداخته و در بخش دوم ضمن بیان مبانی، روش، رویکرد و اسلوب تفسیر عرفانی معیار، آنها را روی یک سوره از قرآن پیاده کرده است.

سایر آثار: *قرآن‌شناخت* (کانون اندیشه جوان، ۱۴۰۲): *جامع البیان فی الاحادیث المشتركة حول القرآن* (مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۸۴): *قرآن و سکولاریسم*.

۲-۳۸. حسین علوی مهر (تولد: ۱۳۴۲)

ایشان در شهرستان اهواز به دنیا آمد و در سنین کودکی همراه خانواده به بوشهر مهاجرت کرد و در سال

۱۳۶۲ دروس حوزه را در همان‌جا آغاز نمود؛ سپس برای ادامه تحصیل، ابتدا راهی حوزه علمی اصفهان شد و ادبیات عرب را در آن حوزه خواند؛ سپس وارد حوزه علمی قم شد و دروس دوره سطح را نزد اساتید قم به پایان رساند و از سال ۱۳۶۸ در دروس خارج فقه و اصول شرکت کرد. ایشان در سال ۱۳۷۱ در رشته تخصصی تفسیر و علوم قرآن حوزه علمی قم شرکت جست و موفق به اخذ سطح چهار شد (ر.ک: پایگاه اندیشوران حوزه، <https://halavimehr.andishvaran.ir/fa/ScholarMainpage.html>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *روش‌ها و گرایش‌های تفسیری* (انتشارات اسوه، ۱۳۸۱): نویسنده دیدگاه‌های مختلف صاحب‌نظران را در زمینه تفسیر و تأویل، روش‌های تفسیری و گرایش‌های معروف مطرح کرده و مورد نقد و بررسی قرار داده است.

۲. *مسئله وحی و پاسخ به شبهات آن* (مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۲): در این اثر، وحی رسالی و وحی قرآنی و شبهات آن بررسی شده است و نویسنده به تبیین حقیقت وحی، خطاناپذیری آن و وحیانی بودن قرآن کریم می‌پردازد.

سایر آثار: *آشنایی با تاریخ تفسیر و مفسران* (مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۰): *نقش شیعه در تفسیر و علوم قرآنی* (تألیف مشترک با دیگران) (انتشارات امام علی بن ابی طالب، ۱۳۹۷).

۳۹-۲. غلامعلی عزیزی‌کیا (تولد: ۱۳۴۲)

ایشان در روستای بُندرآباد شهرستان یزد متولد شد و پس از اتمام دوران ابتدایی به یزد مهاجرت کرد و در سال ۱۳۵۷ با رها کردن تحصیل در دبیرستان به جمع طالبان علوم حوزوی پیوست. در سال ۱۳۵۹ برای ادامه تحصیل راهی حوزه علمی قم شد. از سال ۱۳۶۱، هم‌زمان با فراگیری دروس رایج حوزوی، به تحصیل در بخش آموزش مؤسسه در راه حق پرداخت و دوره شش‌ساله معارف اسلامی را گذراند. در سال ۱۳۷۳ مقطع ارشد رشته تفسیر و علوم قرآن را به پایان برد و در سال ۱۳۸۸ از مقطع دکتری رشته تفسیر و علوم قرآن مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ع فارغ‌التحصیل شد (ر.ک: پایگاه اطلاع رسانی اعضاء هیئت علمی / مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، <https://asatid.iki.ac.ir/?prof=1187>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *روش‌شناسی تفسیر قرآن* (تألیف مشترک با دیگران) (سمت، ۱۳۹۷): این کتاب در پنج فصل به‌طور مستدل به مفهوم تفسیر و تأویل، قواعد تفسیر، منابع تفسیر، علوم مورد نیاز مفسر و شرایط مفسر می‌پردازد.

۲. *نقش حدیث در تفسیر قرآن* (مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۵): این اثر ضمن اثبات اثرگذاری فی‌الجملة حدیث در تفسیر قرآن و نقد دیدگاه‌های رقیب، شرایط اعتبار حدیث تفسیری و نقش حدیث در روش آموزشی تفسیر را بیان کرده است.

۲-۴۰. علی غضنفری (تولد: ۱۳۴۲)

ایشان در شهر ایلام به‌دناى آمد. در سال ۱۳۶۱ بعد از اخذ دیپلم راهی حوزه علمیه آشتیان شد و مقداری از ادبیات را در آنجا آموخت و پس از آن در سال ۱۳۶۳ وارد حوزه علمیه قم شد. دروس مقدماتی تا سطح عالی را در هشت سال گذراند و پس از آن، حدود پانزده سال در دروس خارج فقه و اصول از اساتید قم بهره برد. در سال ۱۳۷۴ با پذیرش در مرکز تخصصی تفسیر حوزه علمیه قم، سطح چهار را در آنجا گذراند (ر.ک: وبسایت رسمی علی غضنفری، <http://www.qazanfari.net/resume>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *التکرار فی القرآن* (دانشگاه علوم و معارف قرآن، ۱۳۹۳): در این نوشتار، علت تکرارهای الفاظ قرآن و فواید آن بررسی شده است.
 ۲. *اسباب نزول آیات قرآن کریم* (زمینه سازان ظهور امام عصر(عج)، ۱۴۰۰): این اثر اسباب نزول را به شیوه موضوعی بررسی کرده است.
 ۳. *بیان روان در علوم قرآن* (میثم تمار، ۱۳۷۹): این اثر در حوزه علوم قرآن با هدف تعریف و جایگاه علوم قرآنی و بیان ساده کلیه مباحث علوم قرآنی نوشته شده است.
- سایر آثار: *اصول، مبانی، مناهج و شیوه‌های تفسیر* (بی‌جا، بی‌تا)؛ *تجوید قرآن* (نیلوفرانه، ۱۳۸۵).

۲-۴۱. سیدعبدالرسول حسینی‌زاده (تولد: ۱۳۴۳)

ایشان در روستای خضرآباد یزد دیده به جهان گشود. در سال ۱۳۵۵ وارد حوزه علمیه یزد شد و دروس مقدماتی حوزه را در این شهر خواند. در سال ۱۳۵۹ به حوزه علمیه قم رفت و طی نه سال دروس سطح حوزه را به‌پایان رساند. وی بیش از پانزده سال نیز در درس‌های خارج فقه و اصول شرکت کرد. در سال ۱۳۷۲ به تحصیل در رشته تخصصی تفسیر و علوم قرآن در حوزه علمیه قم پرداخت و در چهار سال این دوره را گذراند (ر.ک: پایگاه راسخون، به نقل از ماهنامه ایحاء، ش ۱ <https://rasekhoon.net/article/amp/show/207909>).

آثار علوم قرآنی

۱. *آرایه‌های بدیع: بیان و تبیین آرایه‌های لفظی و معنوی آیات قرآن* (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۲): در این پژوهش شیوه‌های زیباسازی در صناعات بدیع به دو گونه «آرایه‌های معنوی» و «آرایه‌های لفظی» تقسیم و بررسی شده است.
۲. *بررسی تطبیقی نسخ در قرآن کریم* (بوستان کتاب قم، ۱۳۹۳): این اثر، پژوهشی در زمینه مبانی نظری نسخ در قرآن و فرق آن با بداء است.

۳. جمع قرآن و تقسیمات آن (بوستان کتاب قم، ۱۳۹۲): این اثر به جمع قرآن در زمان پیامبر و توقیفی بودن نظم موجود در سوره‌های قرآن و تقسیم قرآن به ظاهری و محتوایی پرداخته است.

۲-۴۲. محمد خامه‌گر (تولد: ۱۳۴۳)

ایشان در خوزستان دیده به جهان گشود. اوایل دهه ۶۰ به حوزه علمیه قم وارد شد و پس از گذراندن دروس مقدماتی و سطح حوزه، به دروس خارج فقه و اصول راه یافت و در سال ۱۳۷۲ سطح چهار حوزه را به‌تمام رساند. وی در سال ۱۳۷۵ از دانشگاه شهید چمران اهواز مدرک کارشناسی ادبیات عرب را گرفت و در سال ۱۳۷۹ دوره کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث را دانشکده اصول‌الدین قم به‌پایان رساند و در سال ۱۳۷۹ از دانشگاه فردوسی مشهد مدرک دکتری علوم قرآن و حدیث را گرفت (ر.ک: پژوهشکده اسلام تمدنی، <https://ici.isca.ac.ir>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. ساختار هندسی سوره‌های قرآن: پیش‌درآمدی بر روش‌های نوین ترجمه و تفسیر قرآن کریم (شرکت چاپ و نشر بین‌الملل، ۱۳۸۲): نویسنده در این اثر کوشیده است با عنایت به مسئله تناسب آیات نشان دهد که آیات هر سوره بر محوری واحد به‌گونه‌ای منظم و هندسی سامان یافته‌اند.

۲. کیفیت نزول آیات سوره‌های قرآن کریم (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۱): این کتاب درباره بررسی کیفیت نزول سوره‌های قرآن به‌صورت یک‌جا یا تدریجی است.

۳. اصول و قواعد کشف استدلالی غرض سوره‌های قرآن (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۶): این اثر درباره چگونگی ضابطه‌مند کردن مراحل کشف ساختار و غرض سوره‌های قرآن، فرایند علمی کشف ساختار و غرض سوره‌ها به‌صورت استدلالی است.

۴. اصول و مبانی تفسیر قرآن به قرآن (مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۴۰۱): این اثر به اصول و مبانی مورد نیاز یک مفسر برای تفسیر با روش قرآن به قرآن می‌پردازد.

۵. تفسیر ساختاری قرآن کریم (تألیف مشترک با دیگران) (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۸): این کتاب به سوره‌شناسی قرآن، روش‌شناسی مشخصات نزولی سوره‌های قرآن، روش‌شناسی جهت‌گیری محتوایی سوره، و ساختارشناسی تحلیلی و توصیفی قرآن می‌پردازد.

سایر آثار: سیر تحول و سبک‌شناسی ترجمه‌های قرآن کریم به زبان فارسی: از قرن ۴ تا ۱۵ (نشر، ۱۳۹۵): اصول و مبانی تفسیر موضوعی (انتشارات یکصد و ده، ۱۳۹۵): مجموعه کامل ساختار سوره‌های قرآن کریم (نشر، ۱۳۹۳).

۲-۴۳. علیرضا قائمی‌نیا (تولد: ۱۳۴۳)

ایشان در ارومیه متولد شد و هم‌زمان با تحصیل در دبیرستان به تحصیلات حوزوی پرداخت و در سال ۱۳۶۰ برای

ادامهٔ تحصیلات حوزوی وارد حوزهٔ علمیهٔ قم شد. بعد از اتمام سطح، در دروس خارج فقه و اصول شرکت کرد و همراه با تحصیل دروس سطح حوزه، به‌صورت تخصصی در رشتهٔ فلسفه در مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع به تحصیل پرداخت و در سال ۱۳۷۹ مدرک کارشناسی ارشد را گرفت؛ سپس در سال ۱۳۸۵ از دانشگاه تربیت مدرس تهران در مقطع دکتری رشتهٔ فلسفه فارغ‌التحصیل شد (ر.ک: اشتراک دانش دانشگاه باقرالعلوم^ع، <https://kms.bou.ac.ir/professor>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. **وحی و افعال گفتاری (نظریهٔ وحی گفتاری)** (زالال کوثر، ۱۳۸۱): این کتاب دربارهٔ رابطهٔ وحی و تجربهٔ عرفانی و نیز سرشت وحی، وحی اسلامی و بسط‌ناپذیری تجربهٔ نبوی و هرمنوتیک وحی است.

۲. **بیولوژی نص: نشانه‌شناسی و تفسیر قرآن** (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۳): این اثر تحقیقی در باب ارتباط نشانه‌شناسی و تفسیر قرآن و نیز طرح دیدگاه‌هایی خاص دربارهٔ معرفت دینی است.

۳. **معناشناسی شناختی قرآن** (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۰): در این کتاب، اصول معناشناختی لازم برای تفسیر قرآن معرفی می‌شود؛ همانند: اصالت تعابیر قرآنی؛ تعیین‌پذیری مفهوم‌سازی‌های قرآنی؛ مقوله‌بندی؛ شعاعیت معنا؛ حرکت خیالی و تلفیق مفهومی.

۴. **استعاره‌های مفهومی و فضا‌های قرآنی** (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۶): در این اثر، نویسنده با استفاده از مفهوم استعاره و تبیین نقش آن، به بررسی عمیق‌تر آیات قرآن می‌پردازد. سایر آثار: **معناشناسی**، ج ۱ و ۲ (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰).

۲-۴۴. امیررضا اشرفی (تولد: ۱۳۴۴)

ایشان متولد تهران است و سال ۱۳۶۳ وارد حوزهٔ علمیهٔ قم شد. دروس مقدمات و سطح حوزه را تا سال ۱۳۷۰ به‌اتمام رساند و سپس در دروس خارج فقه و اصول به‌مدت پنج سال شرکت کرد. هم‌زمان با درس‌های حوزه، دورهٔ پنج‌سالهٔ الهیات و معارف اسلامی مؤسسهٔ در راه حق را گذراند و در سال ۱۳۷۳ در مقطع کارشناسی الهیات و معارف اسلامی فارغ‌التحصیل شد. دورهٔ کارشناسی ارشد پیوستهٔ علوم قرآنی مؤسسهٔ امام خمینی^ع را در سال ۱۳۷۸ به‌پایان رساند و سپس در سال ۱۳۸۰ در دورهٔ دکتری علوم قرآن و حدیث مرکز تربیت مدرس دانشگاه قم پذیرفته و در سال ۱۳۸۵ به‌اخذ درجهٔ دکتری نایل شد (ر.ک: تبیان، <https://article.tebyan.net/95459>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. **مبانی تفسیری علامه طباطبائی در تفسیر المیزان** (مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۸): این کتاب به تبیین مبانی تفسیری علامه طباطبائی در محور متن قرآن در پنج فصل پرداخته است.

۲. **علوم قرآنی از دیدگاه علامه بلاغی** (مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۱): در این کتاب

دیدگاه‌های علامه محمدجواد بلاغی در موضوع علوم قرآن و گستره آن، ارتباط علوم قرآن با تفسیر، اعجاز قرآن، تدوین قرآن، مصونیت قرآن از تحریف و مبانی فهم قرآن منعکس شده است.

۲-۴۵. عبدالکریم بهجت‌پور (تولد: ۱۳۴۴)

ایشان در دزفول به دنیا آمد و در سال ۱۳۶۰ دروس حوزه را آغاز کرد؛ سپس به حوزه علمیّه قم آمد و به ادامه تحصیل تا درس خارج فقه و اصول پرداخت. وی فارغ‌التحصیل سطح چهار حوزه در رشته تفسیر و علوم قرآن در سال ۱۳۸۰ است (ر.ک: پایگاه اندیشوران حوزه، <https://bahjatpour.andishvaran.ir>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *مهارت‌های بیان تفسیر سوره‌های قرآن کریم* (نشر هاجر، ۱۴۰۱): در این کتاب، روش و ساختار صحیح تفسیرنگاری و بیان تفسیر ارائه شده است.

۲. *تفسیر تنزیلی (به ترتیب نزول) مبانی، اصول، قواعد و فواید* (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۲): این کتاب به سبک تفسیر قرآن بر حسب نزول سوره‌ها و مبانی و اصول و روش آن می‌پردازد.

۳. *مبانی و اصول تفسیری فریقین* (آثار نفیس، ۱۳۹۲): این اثر با نگاهی تطبیقی به مباحث نظری تفسیر از دیدگاه شیعه، اشاعره، معتزله، ماتریدیه و وهابیه، با نگاهی به منابع و تاریخ تفسیر این فرقه‌ها می‌پردازد.

سایر آثار: *کتاب‌شناسی تحلیلی - توصیفی قرآن و فرهنگ زمانه* (دفتر تبلیغات اسلامی قم، ۱۳۸۳)؛ *شناخت‌نامه تنزیلی سوره‌های قرآن کریم* (مؤسسه فرهنگی تمهید، ۱۳۹۴)؛ *تفسیر فریقین: تاریخ، مبانی، اصول، منابع* (مؤسسه مذاهب اسلامی، ۱۳۸۸)؛ *قواعد تفسیر تنزیلی موضوعی* (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، آماده انتشار) و...

۲-۴۶. علی نصیری (تولد: ۱۳۴۴)

ایشان در روستای مژده از توابع شهر رشت به دنیا آمد و در سال ۱۳۶۱ وارد حوزه علمیّه رشت شد. سطوح عالی و دروس خارج فقه و اصول را در حوزه‌های علمیّه مشهد و قم طی کرد. وی هم‌زمان با دروس حوزه، از سال ۱۳۷۲ به دانشگاه فردوسی و دانشگاه رضوی مشهد وارد شد و به اخذ درجه کارشناسی نائل آمد. در سال ۱۳۷۸ از دانشگاه تهران در رشته علوم قرآنی مدرک کارشناسی ارشد گرفت و در سال ۱۳۸۲ در همین رشته و در همین دانشگاه به درجه دکتری نائل شد (ر.ک: پایگاه ایران کتاب، <https://www.iranketab.ir/profile/26114>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *بررسی مکتب تفسیری صدرالمتألهین* (بنیاد حکمت ملاصدرا، ۱۳۸۶): در این نوشتار به معرفی تفسیر صدرالمتألهین، تبیین گرایش و مبانی تفسیری وی و بررسی شخصیت و جایگاه علمی او پرداخته شده است.

۲. *رابطه متقابل کتاب و سنت* (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۶): این کتاب در پنج فصل به بازساخت کلیاتی درباره قرآن، مبانی سنت‌شناسی، رابطه کتاب و سنت از منظر اندیشه‌وران، خدمات سنت به قرآن و خدمات قرآن به سنت می‌پردازد.

۳. *روش‌شناسی تفسیر قرآن* (انتشارات وحی و خرد، ۱۳۹۵): این کتاب به روش‌شناسی تفسیر سوره‌ها و آیات می‌پردازد.

۴. *قرآن گفتار الهی: نقد شبهات دکتر سروش در زمینه وحی الهی* (وحی و خرد، ۱۳۹۰): این اثر رویکردی نقادانه به دیدگاه‌های قرآنی عبدالکریم سروش است.

سایر آثار: *نقد شبهات قرآنی* (انتشارات وحی و خرد، ۱۴۰۰)؛ *قرآن کتاب ثور و تسبیحی* (انتشارات وحی و خرد، ۱۳۹۱)؛ *علوم قرآنی* (انتشارات وحی و خرد، ۱۴۰۱)؛ *راز جاودانگی قرآن* (انتشارات وحی و خرد، ۱۳۹۰) و...

۲-۴۷. حمید آریان (تولد: ۱۳۴۵)

ایشان در شهر گلور، مرکز بخش شاهرود شهرستان خلخال به دنیا آمد. یک‌سال بعد از اتمام دبیرستان، در سال ۱۳۶۴ وارد حوزه علمیه قم شد. دوره مقدمات و سطح را در مدت هشت سال به‌پایان رساند و از سال ۱۳۷۲ دوره خارج فقه و اصول را آغاز کرد. وی هم‌زمان با تحصیل دروس حوزه، در سال ۱۳۶۹ وارد بخش آموزش مؤسسه در راه حق شد و کارشناسی الهیات و معارف اسلامی را در سال ۱۳۷۳ اخذ کرد؛ سپس از مقطع کارشناسی ارشد فلسفه و کلام در مرکز تربیت مدرس دانشگاه قم در سال ۱۳۷۶ فارغ‌التحصیل شد. ایشان همچنین دروس کارشناسی ارشد تفسیر و علوم قرآن را در مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی^ع در سال ۱۳۷۹ به‌اتمام رساند و سپس در سال ۱۳۹۰ به اخذ درجه دکتری تفسیر و علوم قرآن از مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی^ع نائل شد. ایشان از سال ۱۳۷۹ به عضویت هیئت علمی مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی^ع درآمد است (ر.ک: پایگاه اطلاع رسانی اعضا هیئت علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، <https://asatid.iki.ac.ir/?prof=1417>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *درآمدی بر زبان قرآن* (نشر مرتضی، ۱۳۹۶): موضوع این کتاب بررسی زبان قرآن از منظر فلسفه دین است و در آن، معناداری و معرفت‌بخشی زبان قرآن، عرفی بودن زبان قرآن، علمی بودن زبان قرآن و نمادین بودن زبان قرآن بررسی شده است.

۲. *نقش عقل در تفسیر قرآن*: این اثر شأن و منزلت عقل در تفسیر را از دیدگاه جریان‌ات مختلف تفسیری جهان اسلام بررسی کرده، کارکردهای ابزاری و استقلالی عقل در تفسیر را بیان می‌کند.

۳. *نظریه‌های تفسیر قرآن*: در این اثر، نظریه‌های کلان تفسیر قرآن در نزد اندیشمندان مسلمان در قالب سه نظریه «متن - مؤلف‌محوری»، «متن - شهودمحوری» و «مفسر‌محوری» بررسی شده است.

۴. *مبانی تفسیر قرآن*: در این کتاب، مبانی و بنیادهای نظری تفسیر قرآن به‌تفصیل بررسی شده است.

۵. روش تفسیر قرآن: این اثر مراحل و شیوه تفسیر قرآن را بررسی می‌کند.

۶. روش‌شناسی پژوهش تطبیقی (با تأکید بر علوم انسانی و قرآنی): این کتاب اصول و روش مطالعه

تطبیقی در علوم انسانی و اسلامی و به‌صورت ویژه در تفسیر و علوم قرآنی را بررسی می‌کند.

سایر آثار: محدوده و محدودیت‌های کاربرد عقل در تفسیر قرآن: نص‌گرایی، عقل‌گرایی و باطن‌گرایی در

تفسیر قرآن؛ و...

۲-۴۸. ابراهیم کلانتری (تولد: ۱۳۴۵)

ایشان در روستای شوراب از توابع ارسنجان فارس به دنیا آمد و پس از اتمام دوره ابتدایی، برای فراگیری علوم اسلامی به حوزه علمیه شهرستان مرودشت رفت. در سال ۱۳۶۰ برای ادامه تحصیل به حوزه علمیه شیراز عزیمت کرد و تحصیلات حوزوی را در این حوزه ادامه داد. در سال ۱۳۶۴ برای تکمیل تحصیلات و شرکت در دروس خارج فقه و اصول وارد حوزه علمیه قم شد و تا سال ۱۳۷۳ به تعلیم دروس حوزوی اشتغال یافت. هم‌زمان با تحصیل در حوزه قم، دروس متوسطه را ادامه داد. در سال ۱۳۷۴ از دوره کارشناسی ارشد الهیات و معارف اسلامی در مرکز تربیت مدرس وابسته به دانشگاه قم فارغ‌التحصیل شد و در سال ۱۳۸۱ مدرک دکتری علوم قرآن و حدیث را در همان مرکز کسب کرد (ر.ک: پایگاه اندیشوران حوزه، <https://akalantari.andishvaran.ir/fa/ScholarMainpage.html>).

آثار علوم قرآنی

۱. وحی قرآنی: چیستی، حقیقت و چگونگی نزول وحی قرآنی، دیدگاه‌ها، نقد و نظر (دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۷): این اثر به طرح دیدگاه‌ها درباره وحی می‌پردازد و نظریه غالب در میان مسلمانان را با بیان ادله آن اثبات می‌کند.

۲. قرآن و چگونگی پاسخ‌گویی به نیازهای زمان (دفتر نشر معارف، ۱۳۸۶): این کتاب به بررسی چگونگی پاسخ‌گویی قرآن به نیازهای زمان پرداخته و در آن برخی ویژگی‌های قرآن، مانند جامعیت، جهان‌شمولی و جاودانگی، و وحیانی بودن الفاظ آن، بررسی و تحلیل شده است.

۲-۴۹. علی‌اوسط باقری (تولد: ۱۳۴۶)

ایشان در بخش زرندیه ساوه به دنیا آمد و در سال ۱۳۶۳ بعد از اخذ دیپلم راهی حوزه علمیه قم شد. در سال ۱۳۷۳ دوره مقدمات و سطح را به پایان برد و در دروس خارج فقه و اصول اساتید حوزه قم حاضر شد. هم‌زمان با تحصیل فقه و اصول در سال ۱۳۶۹ وارد بخش آموزش مؤسسه در راه حق شد و در سال ۱۳۷۴ مقطع کارشناسی الهیات و معارف اسلامی را به پایان برد. وی سپس در مقطع ارشد رشته تفسیر و علوم قرآن در مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع به ادامه تحصیل پرداخت و در سال ۱۳۷۹ فارغ‌التحصیل شد. سپس تحصیلات خود را در مقطع دکتری همان رشته و در همان مؤسسه ادامه داد و در سال ۱۳۸۹ موفق به اخذ درجه دکتری شد.

آثار علوم قرآنی

۱. *فلسفه و تاریخچهٔ دانش علم قرآن همراه با برخی مباحث علوم قرآن* (مؤسسه امام خمینی، ۱۳۹۹): این اثر دانش علوم قرآن و تاریخچهٔ آن و برخی مباحث مهم این دانش را بررسی کرده است.

۲. *نقش پیش‌دانشته‌ها و علایق مفسر در تفسیر قرآن* (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۹): این کتاب تأثیر پیش‌دانشته‌ها و علایق مفسر در تفسیر راه، با لحاظ روش صحیح تفسیر قرآن، روشن کرده و آسیب‌های ممکن را در این خصوص شناسانده است.

۲-۵۰. سیدمحمود طیب حسینی (تولد: ۱۳۴۶)

ایشان علاوه بر تحصیلات متداول حوزوی، تحصیلات دانشگاهی خود را در مقطع دکتری علوم قرآن و حدیث مرکز تربیت مدرس دانشگاه قم به‌اتمام رساند (ر.ک: امامت پدیا، دانشنامه امامت و ولایت، <https://fa.imamatpedia.com/wiki>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *درآمدی بر دانش مفردات قرآن* (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰): بخش نخست این اثر به مباحث نظری مفردات قرآن و بیان منابع معناشناسی کلمات قرآن اختصاص یافته است. در بخش دوم، چگونگی معناشناسی مفردات قرآن در پنج واژهٔ اساسی قرآنی نشان داده شده است.

۲. *چندمعنایی در قرآن کریم* (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۵): این کتاب به بررسی زوایای مختلف چندمعنایی در قرآن و امکان و جواز آن می‌پردازد.

سایر آثار: *الأدوات النحویة و دورها فی تفسیر القرآن المجید* (جامعه الزهراء، ۱۴۰۰): *اتقان در علوم قرآن: نقش ادوات نحوی در تفسیر قرآن (با محوریت نوع چهلم الاتقان سیوطی)*، ج ۱-۳ (دانشکده اصول دین، ۱۳۹۲): *مفردات قرآن* (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۲): *پژوهشی در محکم و متشابه (تألیف مشترک با دیگران)*، (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۸).

۲-۵۱. محمدعلی محمدی (تولد: ۱۳۴۶)

ایشان در روستای ابرسج شاهرود به‌دنیا آمد. در سال ۱۳۶۲ وارد حوزهٔ علمیهٔ بسطام شد. یک سال بعد به حوزهٔ علمیهٔ شاهرود رفت و پس از اتمام لمعتین و اصول مظفر، در سال ۱۳۶۷ وارد حوزهٔ علمیهٔ قم شد. بعد از اتمام دروس سطح، به دروس خارج فقه و اصول حوزه راه یافت. وی در سال ۱۳۸۵ سطح سه و در سال ۱۳۹۴ سطح چهار حوزه را به‌پایان رساند. همچنین از دانشگاه ادیان و مذاهب قم در سال ۱۳۹۶ موفق به اخذ مدرک دکتری شیعه‌شناسی شد (ر.ک: پایگاه راسخون، <https://rasekhoon.net/mashahir/show-902946.aspx>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *اعجاز قرآن با گرایش شبهه‌پژوهی*، ج ۱-۳ (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۴): در این کتاب، پاسخ شبهات مطرح‌شده دربارهٔ اعجاز قرآن داده شده است.

۲. *قرآن در مکتب اهل‌بیت با تأکید بر کتاب اصول مذهب الشیعه* (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۱): این اثر روش‌های مغالطه و هابیان را در ضدیت با اندیشه و آثار اهل‌البیت تبیین کرده و در کنار آن به پاسخ‌گویی مهم‌ترین شبهات آنان در زمینهٔ موضوعات قرآنی می‌پردازد.

۲-۵۲. هادی حجت (تولد: ۱۳۴۷)

ایشان در شهر کرمان متولد شد و پس از یک سال تحصیل در رشتهٔ علوم تجربی، در سال ۱۳۶۲ وارد حوزهٔ علمیهٔ کرمان شد؛ سپس در سال ۱۳۶۳ به حوزهٔ علمیهٔ قم عزیمت کرد و همراه با دروس حوزوی، از سال ۱۳۷۰ مقطع کارشناسی را در رشتهٔ فلسفهٔ دانشگاه شهید بهشتی آغاز کرد. در سال ۱۳۷۵ در مقطع ارشد رشتهٔ علوم قرآن و حدیث دانشگاه تربیت مدرس تهران پذیرفته و در سال ۱۳۷۷ فارغ‌التحصیل شد. او به مدت چهار سال دورهٔ آموزشی رشتهٔ تخصصی تفسیر و علوم قرآن حوزه را در سال ۱۳۷۹ با موفقیت به‌انجام رساند. همچنین ایشان در سال ۱۳۸۳ موفق به اخذ مدرک دکترای رشتهٔ علوم قرآن و حدیث از مرکز تربیت مدرس دانشگاه قم شد (ر.ک: پایگاه اندیشوران حوزه، <https://hhojjat.andishvaran.ir/fa/ScholarMainpage.html>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. *عیار نقد بر ترجمان وحی* (فرهنگ‌گستر، ۱۳۷۹): در این کتاب، ضمن مروری بر ترجمه‌های قرآن کریم، برخی از آنها معرفی و نقد شده‌اند.

۲. *درس‌نامهٔ ترجمهٔ قرآن کریم* (مؤسسه فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۸۵): این اثر، پژوهشی دربارهٔ شیوهٔ صحیح ترجمهٔ قرآن است که جنبه‌ای آموزشی برای قرآن‌پژوهان، اعم از طلبه و دانشجو، دارد.

سایر آثار: *ریشه‌های نور: مبانی آموزشی ترجمهٔ قرآن کریم* (تألیف مشترک با دیگران) (درجه، ۱۳۷۵)؛ *ترجمان نور: طرحی نو در آموزش ترجمهٔ قرآن کریم* (انتشارات قم، ۱۳۸۷).

۲-۵۳. مصطفی کریمی (تولد: ۱۳۴۸)

ایشان در روستای دستجرد از توابع کبودرآهنگ به دنیا آمد و در سال ۱۳۶۷ وارد حوزهٔ علمیهٔ قم شد. حدود هفت سال در دروس خارج فقه و اصول از اساتید بهره برد و در کنار دروس حوزه از سال ۱۳۶۹ دورهٔ عمومی پنج‌سالهٔ مؤسسهٔ در راه حق را گذراند؛ سپس در مقطع ارشد رشتهٔ تفسیر و علوم قرآن از مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع در سال ۱۳۸۰ فارغ‌التحصیل شد (ر.ک: پایگاه اطلاع رسانی اعضاء هیئت علمی مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع، <https://asatid.iki.ac.ir/?prof=1414>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. **جامعیت قرآن کریم: پژوهشی در قلمرو موضوعی قرآن** (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۰): این کتاب به بررسی قلمرو موضوعی قرآن می‌پردازد.

۲. **وحی‌شناسی** (مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه‌السلام، ۱۳۸۶): این کتاب، وحی و وحی قرآنی را از جنبه‌های گوناگون بررسی می‌کند.

۳. **فرایند تفسیر موضوعی** (انتشارات سمت، ۱۴۰۲): در این اثر، فرایند تفسیر موضوعی قرآن بررسی شده است.

سایر آثار: **قرآن و قلمروشناسی دین** (مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه‌السلام، ۱۳۸۳).

۲-۵۴. **سیدمحمدحسن جواهری** (تولد: ۱۳۵۰)

ایشان بعد از ورود به حوزهٔ علمیه و گذراندن مقدمات و سطوح مقدماتی، از سال ۱۳۸۰ تحصیل در فقه و اصول را به صورت تخصصی آغاز کرد و در سال ۱۳۸۳ سطح سه را گذراند و در سال ۱۳۹۲ موفق به اخذ مدرک سطح چهار حوزه شد. وی همچنین در موضوعات تخصصی دیگر، مانند علوم قرآن، تفسیر و ترجمه، اشتغال داشته است (ر.ک: پایگاه پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، <https://iict.ac.ir/1398/02/m-javaheri>).

آثار مهم قرآنی

۱. **روش‌شناسی ترجمهٔ قرآن کریم** (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۱): در این اثر، اصول کلی و مباحث نظری مربوط به ترجمهٔ قرآن کریم بر اساس مقتضیات زبان‌شناسی ترجمه بررسی شده است.

۲. **درس‌نامهٔ ترجمه: اصول، مبانی و فرایند ترجمهٔ قرآن** (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰): این اثر به کلیات و اصول ترجمهٔ قرآن، مبانی ترجمهٔ قرآن و فرایند ترجمهٔ قرآن می‌پردازد.

۳. **اعجاز بیانی و تأثیری قرآن**، ج ۱ و ۲ (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۹): محورهای اصلی بحث در این اثر، چپستی و چگونگی اعجاز بیانی و تأثیری و رابطهٔ آن دو با یکدیگر است.

۴. **فلسفهٔ علوم قرآن** (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۶): در این کتاب به تعریف علوم قرآنی، ارتباط آن با علوم دیگر، روش تحقیق در علوم قرآن، شاخه‌های اصلی و مأخذشناسی آن پرداخته شده است.

سایر آثار: **جستاری در وحی** (مرکز مدیریت حوزهٔ علمیهٔ قم، ۱۳۸۹)؛ **پرسمان علوم قرآنی** (بوستان کتاب، ۱۳۹۲)؛ **اعجاز و تحدی: پاسخ به شبهات** (پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۷).

۲-۵۵. **علی فتحی زنجانی** (تولد: ۱۳۵۲)

ایشان در گلابر زنجان دیده به جهان گشود و در سال ۱۳۶۹ وارد حوزهٔ علمیهٔ قم شد. مقدمات و سطح را در مدرسهٔ

شهیدین خواند و سپس در دوره عالی فقه و اصول همان مدرسه شرکت کرد. در کنار دروس حوزوی، مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن را در مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی* گذراند و سپس در مقطع دکتری فلسفه تفسیر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه فارغ‌التحصیل شد (ر.ک: پایگاه اندیشوران حوزه، <https://afathi.andishvaran.ir/fa/ScholarMainpage.html>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. **معیاریابی تفسیر قرآن رهیافت‌ها و چالش‌ها** (پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۶): در این اثر، مباحثی همچون اعتبار تفسیر، تعین معنای متن و وابستگی معنای آن به مؤلف، بررسی و نقد مبانی و مستندات و پیامدهای رویکرد ذهنی‌گرا در تفسیر متون دینی، به‌ویژه تفسیر قرآن، بررسی شده است.

۲. **تفسیر قرآن به قرآن: سیر تاریخی، مبانی و معیارها** (پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۰): این اثر ضمن گزارش عینی پیشینه تاریخی تفسیر قرآن به قرآن، به بررسی مبانی و معیارهای مهم این روش پرداخته است.

۳. **مبانی تفسیر قرآن کریم** (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۲): در این اثر، مبانی مهم صدوری و دلالتی تفسیر قرآن بر پایه عناصر اصلی دخیل در تفسیر آیات بررسی شده است.

۴. **جریان‌شناسی تفسیر سلفی** (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۷): این اثر با استناد به منابع برجسته تفسیری سلفیه، شاخص‌ها، مبانی و روش‌های مهم سلفیه به‌ویژه سلفیه افراطی در تفسیر را بیان و پیامدهای فکری - فرهنگی آن را بررسی و نقد کرده است.

سایر آثار: **اصول و مقدمات تفسیر** (تألیف مشترک با دیگران) (پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۸): **فن ترجمه قرآن**.

۲-۵۶. علی راد (تولد: ۱۳۵۶)

ایشان در ارومیه به دنیا آمد و به‌منظور کسب تحصیلات حوزوی وارد حوزه علمیه مشهد شد. همچنین دوره کارشناسی رشته علوم قرآن و حدیث را در دانشگاه علوم اسلامی رضوی گذراند و سپس دوره کارشناسی ارشد را در همان دانشگاه در سال ۱۳۸۴ به‌پایان رساند. وی سپس در دوره دکتری رشته معارف اسلامی گرایش قرآن و متون، در سال ۱۳۸۹ از دانشکده علوم حدیث (دانشگاه قرآن و حدیث) فارغ‌التحصیل شد (ر.ک: وبگاه علوم قرآن و حدیث، <http://drmostafavi.blogfa.com/post/4674>).

آثار مهم علوم قرآنی

۱. **مبانی کلامی امامیه در تفسیر قرآن (با رویکرد نقادانه به آرای ذهبی، عسالی و رومی)** (سخن، ۱۳۹۰): این کتاب به تشریح اصول و مبانی کلامی شیعه در تفسیر قرآن کریم می‌پردازد.

۲. **غور قرآن از نظریه تا تفسیر** (مؤسسه فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۹۵): این کتاب به مباحث نظری غررشناسی

و به تبیین چستی معنایی و مفهومی غرر، زمینه‌های پدیداری آیات غرر، انواع رهیافت‌ها، اکتشاف و الگوی طبقه‌بندی این آیات اختصاص یافته است.

۳. **گونه‌شناسی احادیث قرآنی امامیه از نظریه تا تطبیق** (دارالحدیث، ۱۳۹۷): در این اثر به چگونگی تعامل و بهره‌بری روشمند از احادیث قرآنی امامیه در شناخت و تفسیر قرآن پرداخته شده است.

سایر آثار: **جریان‌شناسی تفاسیر فقهی: تاریخ، تطور و نمونه‌ها**؛ دو جلد (تألیف مشترک با دیگران) (دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱۳۹۱)؛ **آشنایی با قرآن و دانش‌های قرآنی** (تألیف مشترک با دیگران) (زائر آستانه مقدسه، ۱۳۹۴)؛ **تفسیر امامیه در پژوهش‌های خاورشناسان: تحلیل نقد** (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۹).

۳. مترجمان حوزوی قرآن

در سدهٔ اخیر تعدادی از عالمان و دانشوران حوزهٔ علمیهٔ قم به ترجمهٔ قرآن کریم نیز اقبال نشان داده و ترجمه‌های فاخر و ارزشمندی از قرآن به زبان فارسی عرضه کرده‌اند. در پایان به اسامی مترجمان قرآن حوزهٔ علمیهٔ قم اشاره می‌شود: ناصر مکارم شیرازی، علی فیض مشکینی، عباس مصباح‌زاده، محمدکاظم معزی، محمد صادقی تهرانی، سیدکاظم ارفع، حسین انصاریان، سیدمحمدباقر موسوی همدانی، رضا سراج، سیدهاشم رسولی محلاتی، عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، سیدمهدی دادور (آیت‌اللهی)، سیدمصطفی حسینی دشتی، عبدالمجید معادینخواه، یعقوب جعفری، محسن قراتی، محمدعلی کوشا، محمدعلی رضایی و همکاران، سیدمحمدرضا صفوی، علی کرمی فریدنی، علی شیروانی، محمود صلواتی، و محققان مرکز فرهنگ و معارف قرآن (ر.ک: رضایی اصفهانی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۱۰۰-۲۵).

نتایج پژوهش

بررسی زندگی و آثار علوم قرآنی عالمان حوزهٔ علمیهٔ قم در صد سال اخیر نشان می‌دهد که در این دوران، اندیشمندان برجسته‌ای در دامان حوزهٔ قم پرورش یافته‌اند و آثار گران‌سنگ فراوانی در زمینهٔ علوم قرآن با روش‌ها و رویکردهای متفاوت در حوزهٔ قم تألیف شده است.

تاریخ پیدایش آثار علوم قرآن گویای این حقیقت است که هرچه از زمان تأسیس حوزهٔ علمیهٔ قم به طرف زمان حاضر می‌آییم، فعالیت‌های علمی در زمینهٔ علوم قرآن از جهت کمیت و کیفیت به صورت چشمگیری افزایش یافته است؛ به‌ویژه با پیروزی انقلاب اسلامی و فراهم شدن زمینه و بسترهای مناسب برای آموزش و پژوهش این رشته، رشد و پیشرفت چشمگیری را در این زمینه شاهدیم و اکنون نیز ادامه دارد.

منابع

- بهمنی، سعید، ۱۳۸۶، *دانشنامه قرآن پژوهان ایران*، قم، بوستان کتاب.
- پایگاه اشتراک دانش دانشگاه باقرالعلوم، <https://kms.bou.ac.ir>
- پایگاه اطلاع رسانی آثار حضرت آیت‌الله مصباح یزدی، <https://mesbahyazdi.ir>
- پایگاه اطلاع رسانی اعضای هیئت علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، <https://asatid.iki.ac.ir>
- پایگاه اطلاع رسانی اندیشوران حوزه، <https://andishvaran.ir/fa/ScholarMainpage.html>
- پایگاه اطلاع رسانی اندیشوران حوزه، <https://hhojjat.andishvaran.ir/fa/ScholarMainpage.html>
- پایگاه اطلاع رسانی آیت‌الله محمود رجبی، <https://mahmoodrajabi.ir>
- پایگاه اطلاع رسانی آیت‌الله مکارم شیرازی، <https://makarem.ir/maaref/fa/article/index/420872>
- پایگاه اطلاع رسانی ایران کتاب، <https://www.iranketab.ir/profile>
- پایگاه اطلاع رسانی بنیاد بین‌المللی علوم وحیانی اسراء، <https://javadi.esra.ir>
- پایگاه اطلاع رسانی پژوهشکده اسلام تمدنی، <https://ici.isca.ac.ir>
- پایگاه اطلاع رسانی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، <https://www.gisoom.com/book/1973967>
- پایگاه اطلاع رسانی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، <https://iict.ac.ir>
- پایگاه اطلاع رسانی پژوهشگاه فرهنگ و علوم اسلامی، <https://quran.isca.ac.ir/fa/Attachment>
- پایگاه اطلاع رسانی تبیان، <https://article.tebyan.net>
- پایگاه اطلاع رسانی جامعه مدرسین قم، <https://jameehmodarresin.org>
- پایگاه اطلاع رسانی دانشنامه تخصصی ویکی‌نور، وابسته به مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی <https://fa.wikinoor.ir/wiki>
- پایگاه اطلاع رسانی دانشنامه ویکی‌فقه، دانشنامه فقه و اصول و علوم حوزوی زیر نظر پژوهشکده باقرالعلوم، <https://fa.wikifeqh.ir>
- پایگاه اطلاع رسانی راسخون، <https://rasekhoon.net/mashahir>
- پایگاه اطلاع رسانی رسمی آیت‌الله محمدعلی تسخیری، <https://www.taskhiri.net>
- پایگاه اطلاع رسانی علوم قرآن و حدیث، <http://blogfa.com/post/4674>
- پایگاه اطلاع رسانی علی غضنفری، <http://www.qazanfari.net/resume>
- پایگاه اطلاع رسانی گروه تفسیر و علوم قرآن مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، <http://quran.iki.ac.ir/node>
- پایگاه اطلاع رسانی مرکز فقهی ائمه اطهار، <http://markazfeqhi.com/content>
- پایگاه اطلاع رسانی ویکی اهل‌البيت، دانشنامه، <https://wiki.ahlobait.com>
- پایگاه اطلاع رسانی ویکی پدیا، دانشنامه آزاد، <https://fa.wikipedia.org/wiki>
- پایگاه اطلاع رسانی ویکی شیعیه، <https://fa.wikishia.net/view>
- پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه، <https://hawzah.net/fa/Mostabser/View/62167>
- پایگاه امامت پدیا، دانشنامه امامت و ولایت، <https://fa.imamatpedia.com>
- رضایی‌اصفهانی، محمدعلی و همکاران، ۱۳۸۹، *سیمای ترجمان فارسی قرآن*، قم، پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن.
- طباطبائی، سیدمحمدحسین، ۱۴۱۷، *المیزان فی تفسیر القرآن*، چ پنجم، قم، جامعه‌المدرسین فی الحوزة العلمية.
- کریمی‌چهرمی، علی، ۱۳۸۳، *آیت‌الله مؤسس*، قم، راسخون.
- مصباح‌یزدی، محمدتقی، ۱۳۹۱، *جهان‌شناسی*، تحقیق و بازنگاری حمید آریان، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- معرفت، محمدهادی، ۱۳۸۱، *علوم قرآنی*، چاپ چهارم، قم، مؤسسه فرهنگی التمهید.